

Matti Salo

Juhannuskarkeloista kaupunkipuistotoiveisiin. Ounasvaaran käyttö sekä kehittämis- ja suojelutavoitteet 1800-luvulta 2000-luvulle

Johdanto

Valtioiden etäälle asutuksesta perustamat kansallis- ja luonnonpuistot ovat olleet keskeinen luonnonsuojelun väline. Ensimmäisiä perustettiin Yhdysvaltoihin jo 1800-luvun lopulla ja useisiin Euroopan maihin, myös Suomeen, 1900-luvun alkupuolella. Luonnon ja ympäristön suojeleminen on kuitenkin ollut olennainen asia myös kaupunkimiljöössä.¹ Kaupungistuminen eteni Suomessakin 1800- ja 1900-luvuilla, ja sen myötä tulivat tutuiksi taajaan asuttujen alueiden ympäristöongelmat. Tärkeimpiä olivat jäte- ja vesihuollon kysymykset, mutta myös ilman laadulla, asunto-olosuhteilla ja hygienialla oli vaikutusta asukkaiden hyvinvointiin. Näitä ongelmia ratkottiin suurilla infrastruktuurihankkeilla.²

Asutuskeskukset eivät olleet myöskään luonnosta irrallisia. Sekä rakentamaton luonto että ihmisen muokkaamat luontoalueet olivat tärkeitä niiden asukkaille. Kaikille avoimia puistoja alettiin perustaa kaava-alueille erityisesti 1800-luvulla, mutta istutettujen puistojen ohella monien kaupunkien miljööseen alkoi kuulua suurempia luonnontilaisia tai kevyesti hoidettuja virkistys- ja retkeilyalueita, jotka olivat helposti saavutettavissa. Nämä vaihtelevasti kunnallis-, kaupunki- tai kansanpuistoksi, kaupunkimetsäksi tai virkistysalueeksi kutsutut alueet olivat erityisen tärkeitä työväestölle – niillä oli toisin sanoen merkittävä sosiaalinen ulottuvuus.³ Varsinkin Ruotsissa työväenliikkeen merkitys varhaisten kansanpuistojen perustamisessa oli

¹ Simo Laakkonen, Sami Louekari ja Anu Lahtinen, ”Kunnallispuistojen ympäristöhistoriaa. Suomen kunnat sosiaalisen luonnonsuojelun edelläkävijöinä”. *Historiallinen Aikakauskirja*, 117 (4), 2019, 401–403.

² Paula Schönach, ”Kaupunkiympäristöjen historiaa”. *Suomen ympäristöhistoria 1700-luvulta nykyaikaan*. Toimittaneet Esa Ruuskanen et al. Vastapaino 2021, 205–213.

³ Laakkonen et al. 2019, 402–404, 414–416; Schönach 2021, 214–218.

suuri. Folkpark oli usein työväestön itsensä hallinnoima alue, poliittinen tila, jonka maiseman muokkaamisesta ja käytöstä työväestö itse päätti.⁴

Vapaa-ajan lisääntyminen ja kansalaisyhteiskunnan kehitys lisäsivät kunnallis- ja kansanpuistojen merkitystä entisestään. Palveluja puistoissa oli vaihtelevasti, mutta tyypillisesti näkötorni ja kahvila löytyi monesta. Kiireetön ja vapaa oleskelu, luonto ja sen antimet olivat tärkeitä kaupunkilaisessa luontosuhteessa. Monissa kunnallispuistoissa oli mahdollisuus harrastaa myös urheilua tai järjestää kulttuuritapahtumia.⁵

Kaupunkien ja niihin kuuluneiden luonnonalueiden väliseen suhteeseen liittyi usein myös jännitteitä, sillä kaupungit kasvoivat ja maankäyttöä ohjasivat varsinkin 1900-luvulle tultaessa usein taloudelliset tekijät. Kunkin asutuskeskuksen ominaispiirteiden mukaan luonto joutui antamaan tilaa asuntorakentamiselle, liikenteelle tai elinkeinoille. Lisäksi alueiden käyttöön saattoi liittyä poliittisia intohimoja joko niiden käyttöoikeuteen, käyttötapaan tai suojelun asteeseen liittyen.⁶

Samaan aikaan kun Suomessa 1800-luvun lopulla vasta keskusteltiin kansallispuistojen perustamisesta, perustivat suurimmat kaupungit jo ensimmäisiä kansanpuistojaan, esimerkkinä Helsingin Seurasaari. Valtiollisten suojelualueiden perustaminen alkoi sekin 1900-luvun alussa, kun ensin perustettiin maisemallisista ja matkailuun liittyvistä syistä neljä kruununpuistoa, seuraavaksi 1910-luvulla pieniä luonnonsuojelualueita ja lopulta ensimmäiset varsinaiset kansallis- ja luonnonpuistot 1930-luvun lopulla. Myös kunnallispuistojen perustamisessa oli aktiivinen vaihe ensimmäisen maailmansodan jälkeen, jolloin esimerkiksi Tampereelle perustettiin Pyynikin ja Kuopioon Puijon kansanpuistot. Luonnonsuojelulain voimaantulo vuonna 1923 antoi suojelualueille aiempaa selkeämmän aseman. Kaupunkien virkistys- ja suojelualueiden perustaminen jatkui 1930-luvulla. Seuraava kaupunkien ja valtion suojelualueiden perustamisalto ajoittui 1940-luvun lopulle ja 1950-luvulle. Kävijämäärissä laskien kunnallispuistojen merkitys oli noussut nopeasti suuremmaksi kuin kansallispuistojen.⁷

Kunnallisten virkistys- ja suojelualueiden perustamisen viimeisin vaihe alkoi, kun vuonna 2000 voimaan tulleeseen maankäyttö- ja rakennuslakiin otettiin uudeksi luonnon säilyttämisen ja maankäytön ohjaamisen välineeksi kansallinen kaupunki-

⁴ Erik Jönssön, Johan Pries ja Don Mitchell, ”The People’s Park is bigger, more freely located, more beautiful and – Our own park’: Workers, parks, and the spaces of class struggle in turn of the century Norrköping, Sweden”. *Society and Space*, 40 (6), 2022, 1100–1117; Don Mitchell, Erik Jönssön ja Johan Pries, ”Making the People’s landscape: Landscape ideals, collective labour, and the People’s parks (Folkets Parker) movement in Sweden, 1891–present”. *Journal of Historical Geography*, 70, 2021, 23–39.

⁵ Laakkonen et al. 2019, 408–411.

⁶ Schönach 2021, 219–220, 225–227; Laakkonen et al. 2019, 411–414; Jönsson et al. 2022, 1103–1116.

⁷ Juho Niemelä ja Esa Ruuskanen, ”References to Iconic Landscapes in the Debate Surrounding the Founding of Finland’s National Parks, circa 1880–1919”. *International Journal for History, Culture and Modernity*, 7, 2019, 741–764; Laakkonen et al. 2019, 404–408, 414–416.

puisto. Kyse oli pitkälti samasta asiasta kuin vanhemmissa kansan- tai kunnallisuipuistoissa: kaupunkimaisen ympäristön alueesta, jolla oli erityisiä kulttuuri- ja luonnonmaiseman kauneuteen, luonnon monimuotoisuuteen, historiallisiin piirteisiin, kaupunkikuvaan tai sosiaalisiin ja virkistykSELLisiin seikkoihin liittyviä arvoja. Puistoon voitiin osoittaa ensisijaisesti kunnan, valtion tai muun julkisyhteisön alueita mutta myös muita alueita omistajan suostumuksella. Perustamisesta päätti ympäristöministeriö kunnan hakemuksesta.⁸

Ensimmäinen kansallisista kaupunkipuistoista oli Hämeenlinnan Aulanko (2001), ja seuraavat perustettiin Heinolaan ja Poriin vuonna 2002. Vuonna 2024 puistoja oli yhteensä 10, joista pohjoisin Kokkolassa. Kaikki selvityshankkeet eivät kuitenkaan johtaneet perustamiseen.⁹

Rovaniemen Ounasvaara oli yksi kansallisista kaupunkipuistohankkeista. Se täytti niin sijainniltaan, kehityshistorialtaan, käyttötavoiltaan kuin suojelunäkökulmastakin kaupunkipuiston kriteerit. Siihen liittyi myös omaleimaisia piirteitä, kuten pohjoinen sijainti, maaseutumaisuus pitkälle 1900-lukua, suuri laajuus sekä välitön yhteys asumattomaan luontoon ja suuriin jokiin.¹⁰ Pitkälle edenneistä selvittelyistä huolimatta Rovaniemen päättäjät eivät lopulta hakeneet kaupunkipuiston statusta.

Onkin perusteltua tarkastella Ounasvaaraa niin virkistäytymisen, urheilun, matkailun kuin luonnonsuojelun alueena historiallisesta perspektiivistä. Miten eri tahot ovat käyttäneet ja hyödyntäneet Ounasvaaraa eri aikoina, millaisia suunnitelmia ja aloitteita alueen rakentamisesta tai vastaavasti suojelusta on tehty, mitkä tahot suunnitelmia ovat tehneet, miten mielipiteet mahdollisesti ovat törmänneet ja mitkä ulkoiset tekijät ovat vaikuttaneet alueen käyttöön? Erityisen tärkeää on tarkastella kiistoja, sillä ne kertovat taustalla vaikuttaneista arvoista ja motiiveista. Artikkelin aikarajaus lähtee 1800-luvulta, jolloin Ounasvaara alettiin tuntea laajemminkin juhannusjuhlien näköalapaikkana, ja ulottuu vuoteen 2024.

Lähteinä on käytetty alkuvaiheiden osalta pääosin sanomalehdistöä, Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirjoja sekä matkailu- ja maisemakirjallisuutta. Rovaniemen kauppalan ja kaupungin arkistomateriaalien, kuten hallintoelinten pöytäkirjojen, kunnalliskertomusten, erilaisten suunnitelmien ja raporttien merkitys kasvaa sodan jälkeisenä aikana kaupungin osallistuessa aktiivisemmin Ounasvaaran kehittämiseen. Monia keskeisiä asiakirjoja ja lehtileikkeitä on koottuna Rovaniemen kaupunginkirjaston (RKK) Lappi-osaston kokoelmassa. Viimeisten vuosikymmenien osalta tärkeitä ovat olleet erilaiset kaava-asiakirjat, Ounasvaaran kehittämissuunnitelmat ja kansallinen kaupunkipuisto -hankkeeseen liittyneet pöytäkirjat ja raportit.

⁸ Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132. Finlex.fi.

⁹ Kansalliset kaupunkipuistot -verkoston nettisivut. <https://kansallisetkaupunkipuistot.fi/>. Luettu 6.6.2024; Ranja Hautamäki, ”National Urban Park: A Model for a Sustainable City or a Legislative Cage for Development”. *Architectural Research in Finland*, 3 (1), 2019, 95–108.

¹⁰ Tarja Outila ja Kaisu Kuusela, ”Kansallinen kaupunkipuisto Rovaniemelle”. *Virtautiset. Kemi-joki Oy:n sidosryhmälehti*, 1/2013, 21–23.

Kunnallisten suojelualueiden ja kansan-/kunnallispuistojen historiaa Suomessa on aiemmin tutkittu vähän suhteessa muuhun luonnonsuojeluun. Kehityksen käsitteellisiä lähtökohtia ja pääpiirteitä ovat tiivistäneet Simo Laakkonen, Sami Louekari ja Anu Lahtinen yhteisartikkelissaan ”Kunnallispuistojen ympäristöhistoriaa. Suomen kunnat sosiaalisen luonnonsuojelun edelläkävijöinä” (2019). Ranja Hautamäki on tarkastellut artikkelissaan ”National Urban Park” kansallisen kaupunkipuiston perustamisprosesseja Tampereella ja Helsingissä 2010-luvulla (2019). Yleisempää ympäristöhistorian taustaa tarjoavat Paula Schönachin, Kari Väyrysen, Matti Enbusken, Ritva Kyllin, Tuomas Räsänen ja Miina Kaarkosken osiot tuoreessa ympäristöhistorian yleisesityksessä *Suomen ympäristöhistoria 1700-luvulta nykyaikaan* (2021) sekä Juho Niemelän ja Esa Ruuskasen artikkeli ”References to Iconic Landscapes in the Debate Surrounding the Founding of Finland’s National Parks, circa 1880–1919” (2019). Kansainvälistä näkökulmaa aihepiiriin ovat antaneet erityisesti Ruotsin kansanpuistojen kehitystä eri aikakausina tarkastelleet Erik Jönssonin, Johan Priesin ja Don Mitchellin yhteisartikkelit (2019, 2021, 2022).

Rovaniemen kehitystä uudisasutuksen ajoista maaseutupitäjäksi ja edelleen kauppalaksi ja kaupungiksi on käsitelty Rovaniemen historiateoksissa. Tämän artikkelin kannalta tärkeimpiä ovat olleet Matti Enbusken ja Turo Mannisen osiot teoksessa *Jokivarsien kasvatit ja junantuomat. Rovaniemen historia vuoteen 1990* (1997).

Ounasvaaran historiasta ja alueen kehittämisen problematiikasta on jo kirjoittanut useita artikkeleita Mervi Löfgren Autti.¹¹ Tarkastelun painopiste on ollut suojelukysymyksessä ja kaupunkipuistohankkeessa, joissa kirjoittaja on itse ollut aktiivisena toimijana mukana. Artikkelit ovat auttaneet hahmottamaan keskeisimpiä kehityskulkuja, mutta käsillä olevan artikkelin aikajänne on pidempi ja lähteistö laajempi. Ounasvaaran vaiheita nimenomaan talviurheilun keskuksena ja Ounasvaaran Hiihtoseuran näkökulmasta on käsitelty Leena Jääskeläisen toimittamassa teoksessa *OH. Maailman paras* (2007).

Subarktisten alueiden kuten myös Suomen Lapin luonto on verrattain karua ja ekosysteemeiltään eteläisempiä alueita haavoittuvampaa. Luonnonvarojen hyödyntäminen on ollut keskeisin pohjoisten alueiden luontoa uhannut asia, mutta myös muut elinkeinot kuten maatalous ja matkailu ovat vaikuttaneet luontoon.¹² Rovaniemi kuuluu nykyisessä aluejaossa Etelä-Lappiin, mutta sen luonnossa on jo selkeitä pohjoisia ja arktisia piirteitä.¹³ Ounasvaaran käytön ja kehittämisen historia on ympäristöhistoriaa – siinä näkyy konkreettisesti ihmisen ja ympäristön vuorovaikutus.

¹¹ Myös sukunimillä Autti ja Löfgren.

¹² Ritva Kylli ja Matti Enbuske, ”Arktisen ympäristön muutos”. *Suomen ympäristöhistoria 1700-luvulta nykyaikaan*. Toimittaneet Esa Ruuskanen et al. Vastapaino 2021, 235–236, 241–256.

¹³ Lapin ELY-keskus, *Etelä- ja Keski-Lapin kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet. Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointi*, 2013, 24–44. <http://www.maaseutumaisemat.fi/wp-content/uploads/2011/09/LAP-raportti-valtakunnalliset-ja-maakunnalliset.pdf>.

Kuten kunnallispuistojen historia yleisemminkin, on Ounasvaaran historia juhannusjuhlineen ja urheilukisoineen myös kulttuurihistoriaa ja kunnallispoliittisine kiistoineen poliittista historiaa.¹⁴

Rovaniemäläisten ja lähiseudun asukkaiden juhannuskallio

Kemi- ja Ounasjokien solmukohdassa sijaitsevan Ounasvaaran runsaan 200 metrin korkuinen silhuetti ja kvartsiittinen kalliolaki hallitsevat alueen maisemakuvaa. Ounasvaaralta avautuvat maisemat lähistön muille loivapiirteisille vaaroille, avariin jokilaaksoihin ja niiden tulvasaariin. Vaaralla on hyvin erottuvia muinaisrantoja kuten Isorakka, Väilirakka ja Tottorakka. Rinteillä on pääosin mäntymetsää mutta myös vanhoja kuusikoita, sekametsää ja rинnesoita.¹⁵

Saamelaisasutus oli nykyisen Rovaniemen tienoilla vahvaa esihistorialliselta ajalta alkaen, ja se jatkui suomalaiseseen uudisasutukseen vähitellen sulautuen ainakin 1600-luvulle saakka. Ounas-nimen alkuperä on luultavasti saamelainen, joten ympäristöstä erottuva vaara oli todennäköisesti myös saamelaisille erityinen paikka. Talonpoikaisasutus vahvistui keskiajalla, ja vihollisten hyökkäysten varalta oli Kemijokivarressa merkkitulien järjestelmä, joka tunnettiin nimellä totto. Ounasvaaran päällä sijaitseva Totonkallio eli Tottorakka sai nimensä näistä merkkitulista.¹⁶

Rovaniemi kehittyi 1600-luvulta alkaen kappeliseurakunnaksi ja 1700-luvun lopulla itsenäiseksi seurakunnaksi, ja samalla siitä muodostui koko Lapin tärkeä kaupapaikka, jonne kokoontui määrättyinä aikoina vuodesta paljon väkeä.¹⁷ Ounasvaa-

¹⁴ Laakkonen et al. 2019, 401–417.

¹⁵ Matti Saarnisto, ”Rovaniemen luonnonmaiseman synty”. *Rovaniemen historia vuoteen 1721. Kotatulilta savupirtin suojaan*. Toimittanut Veikko Kallio. Rovaniemen kaupunki, maalaiskunta ja seurakunta 1996, 13; Lapin ELY-keskus 2013, 72.

¹⁶ Jouko Vahtola (a), ”Kiinteän asutuksen synnystä kappeliseurakunnan perustamiseen”. *Rovaniemen historia vuoteen 1721. Kotatulilta savupirtin suojaan*. Toimittanut Veikko Kallio. Rovaniemen kaupunki, maalaiskunta ja seurakunta 1996a, 135–138 ja 147; Jouko Vahtola (b), ”Totto – muinainen merkkituli”. *Rovaniemen historia vuoteen 1721. Kotatulilta savupirtin suojaan*. Toimittanut Veikko Kallio. Rovaniemen kaupunki, maalaiskunta ja seurakunta 1996, 141; Matti Enbuske, ”Ankarat ajat 1630-luvulta isoonvihaan”. *Rovaniemen historia vuoteen 1721. Kotatulilta savupirtin suojaan*. Toimittanut Veikko Kallio. Rovaniemen kaupunki, maalaiskunta ja seurakunta 1996, 313–316.

¹⁷ Enbuske 1996, 211–312, 351–356; Matti Enbuske (a), ”Raivaajien rantamilla”. *Rovaniemen historia vuoteen 1990. Jokivarsien kasvatit ja junantuomat*. Toimittanut Veikko Kallio. Rovaniemen kaupunki, maalaiskunta ja seurakunta 1997, 13–29; Matti Enbuske (b), ”Tukkimiesten ja kauppiaiden kairoilla”. *Rovaniemen historia vuoteen 1990. Jokivarsien kasvatit ja junantuomat*. Toimittanut Veikko Kallio. Rovaniemen kaupunki, maalaiskunta ja seurakunta 1997, 120–139.

ran paljas kalliohuippu alettiin ennen pitkää tuntea Juhannuskalliona, kansaa koolle keränneiden juhannusjuhlien paikkana.¹⁸

Kauempaa tulleille lapinmatkailijoille Ylitornion Aavasaksa oli pitkään tunnetumpi keskiyön auringon seuraamispaikka, ja se oli esillä jo 1800-luvun lopun ensimmäisissä kansallispuistopohdiskeluissa.¹⁹ Aavasaksa sijaitsi kymmenkunta kilometriä Ounasvaaraa etelämpänä ja oli hieman korkeampi, mutta Ounasvaarakin tuli tunnetuksi laajalle yleisölle 1800-luvun puolivälistä alkaen sanomalehtien matkakuvausten kautta.²⁰ ”Ounasvaaralla kerrotaan ennen aikaan juhannusaattona wietetyn iloista elämää. Sinne kokoontui herrasväkeä ja rahvasta suuret joukot ja kauas näkyi sieltä loimuavat tulet.”²¹

Kuva 1. Vapaa-ajan viettoä tupakanpolton merkeissä Ounasvaaralla 1910-luvun puolivälissä. Taustalla Kemijoki ja sen takana Rovaniemen kirkonkylää. Kuvaaja: Iikka Paavaliemi. Lapin maakuntamuseo.

¹⁸ G. A. Andersson, *Rovaniemen pitäjä. Tietoja pitäjän entisistä ja nykyisistä oloista*. 1915, 446–447.

¹⁹ Harri Hautajärvi, *Autiotuvista lomakaupunkeihin. Lapin matkailun arkkitehtuurihistoria*. Arkkitehtuurin väitöskirja. Aalto yliopisto 2014, 62–65, 88–90; Niemelä ja Ruuskanen 2019, 746–747.

²⁰ C.E.S-n., ”Färder i Lapland”. *Wiborg* 9.12.1856; H. W. Seton Karr, ”Finlands stora älfvar”. *Nya Pressen* 3.7.1887; vijk, ”Reseminnen från Norra Finland”. *Borgå Nya Tidning* 4.4.1894; V. T-r., ”En turistväg till Nordkap”. *Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja* 1905, 8.

²¹ ”Kynäilijän matkoilta”. *Uusi Suometar* 13.10.1892.

Paikallisväestön keskuudessa Ounasvaaran suosio ilmeisesti vaihteli aikojen kulussa, sillä juhannuspolkkaa ja -valssia voitiin tanssia myös Kemijoen rannassa ilman vaivalloista vaaralle kapuamista. Ounasvaaralle juhlaakaan toi osaltaan juhannuskirkkoperinne. Erämaataipaleiden takaa ei lähdetty kovin montaa kertaa vuodessa kirkkoon, lähinnä vain suurimpina kirkollisina juhlapäivinä kuten juhannuksena. Juhannus vakiintui 1800-luvun lopulla myös markkinapäiväksi helmikuun Rovaniemen markkinoiden ohella²². Markkinat houkuttelivat lähiseudun asukkaiden lisäksi myös tukkityöläisiä. Väkeä tuli kymmenien kilometrien päästä jokia pitkin useiksi päiviksi juhannuksen viettoon, ostoksia tekemään ja juhannuskihoja hankkimaan. Varsinkin nuorisoa eksiytyi myös Ounasvaaralle kuten vuoden 1892 kuvauksessa:²³

Kun puoliyö alkoi lähestyä, niin soudatimme itsemme wenheellä Kemin poikki ja nousimme kewaritalon nuoren ja wilkkaan isännän opastamina Ounasvaaralle, josta toivoimme näkewämme juhannusyön auringon. -- Ounasvaaralta on sangen laaja näkyala, etenkin länteenpäin. Näky Wammasvaara, Pisavuori ja paljon muita kukkuloita; kerrotaan näkyvän Aawasaksalle saakka. -- Matkaa olisi sille ollut linnuntietä noin 8 peninkulmaa. Luodetta kohta on näkyala Ounasvaaralta wihättäwin, sillä sinne näky peninkulman werta laajaa Ounasjokea, joka etenkin Rowaniemen lähiseuduilla on leweänä tyyneenä suwantona, peittäen näin korkean weden aikana suuret alat mataloita niittyjä. Wedet rusottivat punaisina yö-auringon hohteessa.

Ounasvaaran sijainti suurten jokien yhtymäkohdassa ja kylän välittömässä läheisyydessä teki luonnonympäristöstä erityisen. Siellä viihtyivät muulloinkin kuin juhannuksena niin vapaa-ajan viettäjät, luonnonantimien kerääjät kuin kotieläimet. Tästä kertoo vuonna 1870 julkaistu runo ”Löytty”:

*Kuin allekirjoittaja kulki Ounasvaaran laitaa
Ja sienä lakkariinsa sulki,
Astellen tietä kaitaa:
Se polku oli pienonen,
Polulta löytyi kellonen.*

*Se tiuku ompi raudasta,
Pieni ja kehnonlainen;
Pudonnut lampaan kaulasta,
Taik’ wasikalta wainen.
Kentiesi itse elukka
On poissa, taikka kotona.*

²² Enbuske 1997b, 121.

²³ ”Kynäilijän matkoilta”. *Uusi Suometar* 13.10.1892.

*Kuin omistaja omansa
Tietysti periä tahtoo,
Hän waiwashaaviin kirkossa
Muutaman pennin lahjoo.
Kellonsa periä hän saa
Kauppias Joseph Kurtilta.²⁴*

Metsälaiduntaminen oli varsinkin Pohjois-Suomessa yleistä 1900-luvun puoliväliin saakka²⁵, ja vähintäänkin porot kulkivat vapaina kirkonkylän viereisellä vaara-alueella pidempäänkin. Ounasvaaran voi sanoa olleen pitkään kansanpuisto hyvin maaseutumaisessa merkityksessä. Karja kulki Ounasvaaran poluilla hakemassa ravintoaan, marjat kerättiin talteen talven varalle, mutta juhannuksena maisemapaikka keräsi kansaa laajemminkin ympäristöstä. Käyttö ei edellyttänyt rakentamista eikä nähtävästi myöskään aiheuttanut erityisiä ristiriitoja.

Rautatien tuoma juhannusturistien tulva ja ensimmäiset ajatukset suojelusta ja rakentamisesta

Rautatieyhteys Rovaniemelle valmistui vuonna 1909, ja myös höyrylaivaliikenne Kemi- ja Ounasjokien yläjuoksuille vilkastui samoihin aikoihin.²⁶ Ounasvaara nousi uuden liikenneyhteyden myötä Aavasaksan kilpailijaksi ja pian sitä suosittumaksi kesäyön näköalapaikaksi. Matkustaminen esimerkiksi pääkaupungista Ounasvaaralle oli aikakauden mittapuussa vaivatonta. Noin 30 tunnin junamatkan jälkeen tarvitsi vain ottaa lyhyt venekyyti Kemijoen yli ja patikoida puolisen tuntia. Aavasaksalle päästäkseen piti ottaa Tornioista hevoskyyti noin 70 km:n matkalle. Vaikka Aavasaksan maisema oli vaikuttavampi, oli keskiyön auringon näkeminen siellä epävarmempaa, koska yöttömiä öitä oli vähemmän kuin Ounasvaaralla. Rovaniemellä oli suurempana keskuksena ja ”Lapin porstuana” myös tarjota paremmat palvelut. Heti vuonna 1909 arvioitiin Ounasvaaralla olleen noin 1 500 juhlijaa.²⁷

Vielä 1900-luvun alussa juhannuksen viettäjäillä oli tapana sytytellä nuotioita. Tanssimistakin yritettiin epätasaisesta maastosta huolimatta, ja juhlimista jatkettiin aamuyön tunneille saakka:

²⁴ *Uusi Suometar* 25.4.1870.

²⁵ Markku Oksanen, *Vihreät laitumet. Laidunyhdistys 1927–1970*. Toimittanut Eeva-Liisa Oksanen. Laidunyhdistys ry:n Säätiö 2001, 16–19, 45–46.

²⁶ Enbuske 1997b, 130–139.

²⁷ vijk, ”Reseminnen från Norra Finland”. *Borgå Nya Tidning* 4.4.1894; *Suomalainen Kans*a 6.7.1909; *Hufvudstadsbladet* 14.7.1909; *Tampereen Sanomat* 19.10.1909; *Helsingin Sanomat* (HS) 24.5.1910.

Jo alkavat Ounasvaaran rinteiltä tulet suitsua. Tulia yhä lisääntyy sitä mukaa kuin tulijoita saapuu. Eri ryhmät tekevät mielellään oman kokon. Siinä on niin hupaisia lekotella ja keittää poristaa kahvia. Siellä nauttii joku herraseurie lietensä ympärillä wehnäkahwit, juomat j.n.e., joista kaikista en tohdi selwääkään ottaa. ”Pitkällä silmällä” tähystelevät he kaukaisia rantoja, toiwossa, että näkisiwät Aavasaksalle, siellähän sitä on paljon ”suuria herroja”.

– Ei käy päinsä tanssia, waikkapa ”pelimannin” soittaminen siihen niin wiekoittelevasti waatii ja kehoittelee. No jopa kuitenkin yrittivät eräällä pienellä, tasaisemmalla alueella. Ei siinä sentään kanerwikko-kiwi-maassa käy päinsä, waan soiton mukana taukoo pohjalaisen tanssi. Sen sijaan äkkäävät tylleröiset tytöt piiritanssit hieman sopiwammiksi. Mutta on totisesti mieltä wailla, joka sellaiseen hyppyyn yhtyi... -- Ja kun kello on 12, kajahtaa ilmoille pitkin waaraa hurraa-huutoja. Aurinko on taas woittanut! -- Wielä pitkän aikaa keskiyön jälkeen iloittiin Ounaswaaralla. Sielläkös sitä laulettiin, laulettiin työwäenlauluja, kansallislauluja ja mitä kutakin niin, että waara kerankin raikui. -- Wiinalla powattavaksi kyllä moni oli antautunut. – Kuulin, kuinka joku huusi wäkijoukosta kaverilleen: ”Tulehan wiinan oston!” Siitä päättäin oli lähellä sala- tai oikeammin luvatoin wiinakauppias, eihän se Rowaniemellä niin harwinaista olekaan.²⁸

Vuonna 1910 oli juhannusjuhliissa arviolta jo 3 000–4 000 vierasta ja seuraavinakin vuosina useita tuhansia, pääosin kuitenkin lähiseudun tavallista kansaa. Kaukaa tulleet olivat yleensä varakkaampaa väkeä, ja myös ulkomaalaisia turisteja oli erityisesti Venäjältä ja Saksasta. Sanottiin, että keskiyön auringon katsojat tulivat pääosin muualta ja rovaniemeläiset kokoontuivat katsomaan muualta tulleita. Koska vaara oli yksityisten maanomistajien maata, pyysivät he kasvaneen väkimäärän vuoksi Rovaniemen poliisia valvomaan järjestystä alueella. Viinatrokareita ja päihtyneitäkin oli, koska juhannusjuhliin tuli paljon tukkityöläisiä ylimaista.

Kasvanutta väkimäärää alettiin rahdata veneiden lisäksi Ounas ja Laina -höyryalusten vetämällä proomuilla Kemijoen ylitse. Vaaran päällä Juhannuskalliolla oli paalun nokassa tyhjä tervatynnyri juhlapaikan merkkinä. Virvokkeita ja voileipiä oli myynissä useissa tarjoilupakoissa, ja kahvipannu porisi kymmenillä nuotioilla. Usein oli W.P.K:n torvisoittokunta tai muita orkestereita tai laulukuo-roja huolehti-

²⁸ O.N., ”Mailta keskiyön auringon”. *Sosialisti* 30.6.1909.

massa musiikkipuolesta. Kävijöiden moitteita sai lähinnä vain hankala nousu vaaralle, sillä polku-ura oli kivinen ja perkaamaton.²⁹

Kun luonnonsuojeluaate otti Suomessa ensiaskelia 1800-luvulla, oli ensin kyse maisemansuojelusta ja matkailun tarpeista ja vuosisadan lopulla kansallispuistojen perustamisesta. 1900-luvun alussa ajatukset saavuttivat laajempaa huomiota, ja valtionmaille perustettujen neljän kruununpuiston lisäksi keskusteltiin myös pienempien luonnonmuistomerkkien suojelusta.³⁰

Ounasvaaran kävijämäärien kasvaessa nousi esille huoli myös sen maiseman säilymisestä. Pelkona oli alkuperäisen luonnonmaiseman menetys metsänhakkuiden, kävijöiden ottamien nuotiopuiden ja Rovaniemen kasvun myötä. Sanomalehti *Perä-Pohjolainen* nosti jo vuonna 1910 esille ajatuksen Ounasvaaran lunastamisesta valtiolle kruununpuistoksi, jollainen Aavasaksa jo oli:

Perustettavalle Rovaniemen kauppalalle tällainen käänne olisi eduksi, ja olisi silloin kauppalalla tiedossa lähitöllään sellainen rauhoitettu alue, jossa luonto saisi säilyä koskemattomana, alkuperäisessä asussaan ja kesäiseen aikaan houkuttelemassa matkailijoita helmaansa. Myös matkailijoille olisi mukavaa näin lähellä taajaan asuttua seutua tutustua Perä-Pohjolan jylhään ihanuuteen.³¹

Kannanotto oli todennäköisesti lehden päätoimittajan G. A. Anderssonin laatima. Hän oli monipuolinen kulttuuripersoona ja kirjailija (kirjailijanimi Kyösti Teräs), joka arvosti luontoa, kansanperinnettä ja paikallishistoriaa ja oli varmastikin tietoinen kansallisesta luonnonsuojelukeskustelusta.³²

Perä-Pohjolaisen aloite huomioitiin laajalti Suomen sanomalehdistössä.³³ Nopeaa edistymistä asiassa ei kuitenkaan tapahtunut, joten rovaniemeläinen varatuomari Ali Tornberg palasi asiaan vuonna 1911 *Helsingin Sanomien* yleisönosastokirjoituk-

²⁹ ”Peräpohjan rautatiejuhlilta”. *Uusi Suometar* 19.10.1909; *HS* 24.5.1910 ja 28.6.1914; *Tornion Lehti* 18.6.1910; *Kaleva* 28.–29.6.1910; *Åbo Underrättelser* 30.6.1910; J. M. R., ”Juhannuksena Ounasvaaralla”. *Suomalainen* 1.7.1910; *Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja* 1910, 175; *Kaleva* 27.6.1911; *Perä-Pohjolainen* 27.6.1911 ja 27.6.1912; *Työmies* 2.7.1912; M. E. Törmänen, ”Ounasvaara”. *Kaiku* 22.6.1913; *Kansan Tahto* 11.6.1914; *Raahen Seutu* 28.6.1919.

³⁰ Kari Väyrynen, ”Suomalaisen ympäristöajattelun suuntaviivoja valistuksen ajalta 2000-luvulle”. *Suomen ympäristöhistoria 1700-luvulta nykyaikaan*. Toimittaneet Esa Ruuskanen et al. Vastapaino 2021, 384–388; Tuomas Räsänen, Paula Schönach ja Miina Kaarkoski, ”Ympäristötietoisuuden ja ympäristöpolitiikan institutionalisoituminen”. *Suomen ympäristöhistoria 1700-luvulta nykyaikaan*. Toimittaneet Esa Ruuskanen et al. Vastapaino 2021, 418–420.

³¹ ”Ounasvaara kruununpuistoksi”. *Perä-Pohjolainen* 1.12.1910.

³² Teräs, Kyösti. Kirjasammon nettisivut. https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253ATeras_Kyosti#.VuaVG0YYO3Y. Luettu 6.6.2024; Mervi Autti, ”Waarasta vaaraan. 100 vuotta keskustelua Ounasvaarasta”. *Rovaniemi, Turku, Bysantti ja Oulu. Juhlakirja Marja Tuomiselle*. Toimittaneet Mervi Autti et al. Lapin yliopistokustannus 2013, 294; Ks. myös Andersson 1915, passim.

³³ *Nya Pressen* 3.12.1910; *HS* 4.12.1910; *Karjala* 11.12.1910.

nessa. Hän pelkäsi samoin vaaran puuston raiskaamista kävijöiden nuotiopuiksi ja lisäksi kivien louhimista alueelta, sillä niitä oli jo kuljetettu Rovaniemen rakentamiseen. Tornberg toivoi Suomen Matkailijayhdistyksen aktiivisuutta vaaran saamiseksi valtion suojelualueeksi. Yhdistyksen sihteeri Eliel Kopperi totesi vastauksessaan, että Ounasvaara oli vasta rautatien valmistuttua noussut suosituksi matkailupaikaksi mutta että mahdollisuutta maiden vaihtoon tai ostamiseksi selviteltiin.³⁴ Suomen Matkailijayhdistys olisi ollut luonteva taho edistämään Ounasvaaran suojelua, sillä luonnolla ja sen suojelulla oli sen toiminnassa keskeinen asema.³⁵

Kruununpuistoa Ounasvaarasta ei tullut, mutta siitä tuli yksi Suomen tunnetuimmista maisemakohteista. Kansallismaisemien valokuvaaja ja kirjailija I. K. Inha ei sisällyttänyt sitä vielä vuoden 1896 teokseensa *Finland i Bilder*, mutta vuonna 1909 julkaistussa Inhan teoksessa *Suomen maisemia* se oli jo mukana.³⁶ Maiseen kasvusta kertoo sekin, että juhannuksena 1917 Ounasvaaralla vieraili Suomen kenraalikuver-

Kuva 2. Rautatievirkailijoita retkellä Ounasvaaralla vuonna 1913. Kallionkolossa sauhuaa kahvinuotio. Historian kuvakokoelma. Museovirasto.

³⁴ Ali Tornberg, ”Ounasvaara ei vielä tänä syksynä jouda talviteloille”. *HS* 22.8.1911; Eliel Kopperi, ”Ounasvaaran muodostaminen kruununpuistoksi”. *HS* 24.8.1911; Aapeli, ”Rovaniemen kirje”. *Kaiku* 9.7.1913; Sanomalehtikeskustelusta on kirjoittanut myös Autti 2013, 296.

³⁵ Laakkonen et al. 2019, 413.

³⁶ I. K. Inha. *Finland i bilder. Suomi kuvissa = La Finlande pittoresque*. Hagelstam Wasastjerna 1896; I. K. Inha, *Suomen maisemia*. WSOY 1909.

nööri M. A. Stahovitš, johon maisema ja erämaan hiljaisuus sanomalehtikuvauksen mukaan tekivät suuren vaikutuksen.³⁷

Ounasvaaran käyttöön ei selvästikään liittynyt samanlaisia poliittisia ulottuvuuksia kuin moniin aikakauden ruotsalaisiin kansanpuistoihin³⁸, mutta sosiaalinen ulottuvuus oli nähtävissä. Vaikka kaukaa saapuneet juhannusturistit olivat pääosin varakkaampaa väkeä, pysyi Ounasvaara myös tukkityöläisten ja tavallisen maakansan suosiossa. Siitä tuli myös monien valtakunnallisten yhdistysten, varsinkin ammattiyhdistysten suosittu kesäretkikohde. Laaja suosio saikin Suomen Matkailijayhdistyksen pohtimaan maapalstan lunastamista näkötornin ja paviljongin rakentamiseksi. Vastaavat rakennelmat olivat tavallisia monissa kunnallis-/kansanpuistoissa³⁹, ja yhdistyksen oli toteuttanut sellaisia monissa kansallisissa maisemakohteissa. Omaaloitteisuutta asiassa osoitti lopulta Kemi Oy:n metsänhoitaja Hugo Richard Sandberg, ”Iso-Samperi”, joka osti Juhannuskallion alueen. Vuonna 1918 yhtiö lahjoitti palstan Matkailutoimisto Finlandialle, ja alueelle suunniteltiin edelleen matkailijamajaa ja näkötornia. Yhteiskunnallisesti levoton ja taloudellisesti heikko aikakausi ei kuitenkaan mahdollistanut hankkeita.⁴⁰

Talouselämä piristyi 1920-luvun edetessä, ja Petsamon liittäminen Suomen yhteyteen toi turistit yhä suurempina joukkoina ihailemaan Lapin luontoa. Rovaniemi oli luonteva pysähdyspaikka matkalla Jäämeren rannalle. Valtion ja Suomen Matkailijayhdistyksen yhteistyönä saatiin 1930-luvulla Lappiin useita uusia hotelleja ja retkeilymajoja, jotka lisäsivät myös talviaikaista hiihtoturismia. Rovaniemi muuttui kauppalaksi vuonna 1929, ja taajamassa oli tällöin jo kymmenkunta matkustajakotia. Kemijoen rantaan valmistui vielä näyttävä funkkishotelli Pohjanhovi vuonna 1936, minkä jälkeen Rovaniemeä markkinoitiin enemmän myös talvilomakohteena. Kasvaneella taajamalla oli tarjota entistä paremmat palvelut.⁴¹

Juhannuksena väkeä saapui entiseen tapaan myös yötöntä yötä ja luontoa katsomaan. Juhannusjuhlaväkeä saattoi olla 1920-luvun lopulla jo yli 7 000, vaikka tapahtumaa ei edes erityisesti mainostettu. Sen verran kauppalanhallitus investoi, että Juhannuskalliolle hankittiin kookas lipputanko lippuineen. Ne luovutettiin Peräpohjolan ja Lapin Matkailuyhdistyksen haltuun, ja ensimmäinen lipunnostotilaisuus oli

³⁷ Reportteri, ”Hiukan kenraalikuvernööri M.A. Stahovitshista ja hänen juhannusretkestään Ounasvaaralle”. *Suomen Kuvalehti* 8.9.1917.

³⁸ Jönsson et al. 2022, 1102.

³⁹ Laakkonen et al. 2019, 409–410.

⁴⁰ *Kansan Tahto* 19.6.1907; *Finlandia vuosikirja* 1918, 147 sekä 1920–21, 137–138 ja 247; *Uusi Suometar* 5.8.1918; *Uusi päivä* 6.12.1918; *Nuorten airut* 8/1920; *Kaleva* 5.6.1927; *Turun Sanomat* 1.9.1929; Matkailijayhdistyksen hankkeista yleisemmin ks. Hautajärvi 2014, 99.

⁴¹ Hautajärvi 2014, 84, 99–103, 133–152; Matti Enbuske (c), ”Peräpohjolan keskuseudulla”. *Rovaniemen historia vuoteen 1990. Jokivarsien kasvatit ja junantuomat*. Toimittanut Veikko Kallio. Rovaniemen kaupunki, maalaiskunta ja seurakunta 1997, 205–224; Jorma Ahvenainen, *Rovaniemen historia II. 1632–1960*. Rovaniemen kaupunki, maalaiskunta ja seurakunta 1970, 499.

juhannuksena 1929. Juhannuskallion ohjelmaan kuului tässä vaiheessa vähintäänkin torvisoittoa, puheita ja usein myös kuorolaulua ja runonlausuntaa.⁴²

Matkailumaja- ja näkötornihankekin oli edelleen esillä. Suomen Matkailijayhdistyksen asiamiehenä ja Ounasvaaran Hiihtoseuran puheenjohtajana toiminut rajakomendantti O. J. Willamo otti asiaan kantaa sanomalehtihaastattelussa kesällä 1927. Hän esitti yhdistyksen haaraosaston perustamista Rovaniemelle Ounasvaaran tunnettavuutta ja matkailurakentamista edistämään. Willamo palasi asiaan jatkossakin ja peräänkuulutti Lapin matkailun edistämistä ylipäätään. Matkailutoimisto Finlandian resurssit eivät riittäneet Ounasvaaran matkailurakentamiseen, joten sekin oli halukas luovuttamaan Juhannuskallion käyttöoikeuden toiselle toimijalle.⁴³

Kuva 3. Juhannusjuhlat ja Suomen lippu salossa Ounasvaaran laella vuonna 1935. Lapin maakuntamuseo.

Rovaniemen kauppalanhallitus esitti vuonna 1930 Matkailutoimisto Finlandialle, että se olisi luovuttanut Juhannuskallion alueen kauppalalle korvauksetta. Matkailutoimisto ei ollut tähän valmis eikä lopulta myymiseenkään mutta tarjosi aluetta vuokralle. Tämä taas ei aluksi sopinut kauppalan päättäjille.⁴⁴ Käyttöoikeuden vuokraamisesta päästiin lopulta yksimielisyyteen vuonna 1933, minkä jälkeen kaupala alkoi valvoa tarkemmin kaupustelua ja tilaisuuksien järjestämistä Ounasvaaralla. Päävastuuta juhannusjuhlien järjestelyistä alkoivat kantaa Rovaniemen suojeluskunta ja Lotta Svärd -yhdistys. Tulia ei saanut enää perinteiseen tapaan syyttää

⁴² Kauppalanhall. (klh) ptk. 7.6.1929 ja 22.6.1929. Rovaniemen kaupunginarkisto (RKA); *Aamulehti* 26.6.1925; Annikki Setälä, ”Ikuinen aurinko”. *Uusi Suomi* 21.7.1929; *Pohjolan Sanomat* 25.5.1928 ja 26.6.1929; *Lapin Kansa* (LK) 22.6.1929.

⁴³ *Kaleva* 5.6.1927; *Rovaniemi* 1.11.1928, 22.12.1928 ja 15.1.1929; Willamon aktiivisuudesta ks. myös Autti 2013, 297–298.

⁴⁴ Klh ptk. 27.11.1930, 9.1.1931 ja 6.3.1931. RKA.

vapaasti, ja yleisöä valistettiin lisäksi, että julkiselle juhlapaikalle ei saanut ”tulla aseistettuna eikä tuoda mukanaan väkijuomia”.⁴⁵

Yleisradion vuonna 1934 aloittama Ounasvaaran juhannusjuhlan radiointi viimeistään toi tapahtuman tunnetuksi koko maassa.⁴⁶ Samana vuonna Rovaniemen matkailua alkoi edistää Suomen Matkailijayhdistyksen paikallisosasto.⁴⁷ Juhannuskallion alue siirtyi lopulta kauppalan omistukseen pakkohuutokaupassa vuonna 1937.⁴⁸

Juhannusjuhlien luonne muuttui rautatien myötä ratkaisevasti: niistä kehittyi ohjelmallinen massatapahtuma, mutta sesonki oli kuitenkin lyhyt ja toi paikkakuntalaisille enemmän mielenkiintoista seurattavaa ja ansiomahdollisuuksia kuin varsinaisia ongelmia. Juhannusturistien ohella Ounasvaara säilyi edelleen tavallisen kansan suosiossa. Aloite kruununpuiston perustamisesta liittyi selvästi kansalliseen luonnonsuojelukeskusteluun, ja ajatuksena oli alueen varjeleminen niin paikkakuntalaisten kuin matkailijoidenkin iloksi. Kruununpuistoa ei perustettu, mutta sen paremmin eivät edenneet myöskään matkailualan toimijoiden vaatimattomat matkailurakentamispyrkimykset.

Talviurheilun keskuksesi 1920-luvulta alkaen

Ounasvaaraa talviretkelyyn ja -urheilun kohteena pohdittiin jo vuoden 1910 matkailijapäivillä.⁴⁹ Hiihtämisen ja mäenlaskun lisäksi mahdollisina vetovoimatekijöinä pidettiin poroajeluja ja revontulia.⁵⁰ Rovaniemen urheiluseurat ja koulut järjestivät säännöllisiä hiihtoretkeä Ounasvaaralle ainakin jo 1910-luvulta alkaen.⁵¹ Samuli Paulaharjukin totesi vuonna 1919 teoksessaan *Kuva tuolta, toinen täältä* talvisesta Ounasvaarasta:

*Oletko nähnyt Ounasvaaraa silloin, talvisen yön aikana, kun ”päivä on peissään” ja melkein näyttää unohtaneen koko summan Pohjolan eläjiineen? On sillä viehätöksensä silloinkin, vakavan juhlallinen.*⁵²

⁴⁵ *Pohjolan Sanomat* 26.6.1932; *LK* 9.6.1932, 17.6.1933, 7.6.1934 ja 20.6.1935; Arvo Alanne, ”Juhannus Ounasvaaralla”. *Suomen Kuvalehti* 22.6.1935.

⁴⁶ Ahvenainen 1970, 500.

⁴⁷ Hautajärvi 2014, 133.

⁴⁸ Klh ptk. 19.2.1937. RKA; *Pohjolan Sanomat* 28.2.1937.

⁴⁹ Hautajärvi 2014, 156.

⁵⁰ =. V., ”Talvimatkailu Ounasvaaralle”. *Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja* 1911.

⁵¹ *OH. Maailman paras*. Toimittanut Leena Jääskeläinen. Ounasvaaran hiihtoseura 2007, 15; Ks. *Kisakenttä* 1.2.1921 ja *Rovaniemi* 11.3.1922.

⁵² Samuli Paulaharju, *Kuva tuolta, toinen täältä*. *Kautta Suur-Suomen*. Kustannusosakeyhtiö Kirja 1919, 297–298.

Rovaniemen urheiluseurojen hiihtokilpailut pidettiin vuosisadan alussa vielä Kemijoen jäällä, sillä Suomessa kilpailtiin nimenomaan tasamaalla. Ounasvaaran edellytykset suurten hiihtokisojen järjestämisaikana oivallettiin, kun Rovaniemen Urheilijat järjesti ensimmäiset kansallisen tason hiihtokilpailut vuonna 1923. Perinteisestä jäähiihdosta siirryttiin murtomaahiihtoon, ja vaativa reitti kulki Ounasvaaran laen kautta.⁵³

Kemijoen jäältä Ounasvaaralle nousevalla reitillä tai Ounasvaaralla alettiin järjestää 1920-luvun edetessä säännöllisesti hiihtokilpailuja.⁵⁴ Vuonna 1925 suojeluskunnan asettama toimikunta esitti ampumaradan rakentamista Ounasvaaralle, ja ampu-
mapaviljonkirakennuksen ajateltiin palvelevan myös talviurheilutoimintaa. Paikaksi valikoitui Ounasvaaran lounainen alarinne, ja rata paviljonkeineen valmistui vuonna 1926. Alue toimi Ounasvaaran talviurheilun päänäyttämönä ja stadionina 1960-luvulle saakka. Paviljongilla järjestettiin myös juhannusjuhlien aikaan yleisohjelmaa ja sen tanssilavalla tansseja.⁵⁵

Salpausselällä ja Puijolla alettiin järjestää kansainvälisiä hiihtokilpailuja 1920-luvun puolivälissä, ja koska Perä-Pohjolan edustajien menestys näissä kisoissa oli vaatimatonta, esitti valistusohjaaja K. J. Tulkki suurkisojen järjestämistä myös Ounasvaaralla, jotta alueellista hiihtoinnostusta ja -tasoa saataisiin kohotettua. Ajatus sai nopeasti vastakaikua, ja Ounasvaaran ensimmäiset varsinaiset talvikisat pidettiin vuonna 1927. Kisapaikka sai huomiota murtomaahiihtoon sopivan maaston lisäksi myös luonnonkauneudestaan. Rovaniemen talvimarkkinat jäivät väenpaljoudessa pienen talvikisojen varjoon. Niihin pääsi 1940-luvun lopulta alkaen Helsingistä erityisillä kisajunilla⁵⁶.

Kisojen jälkimainingeissa perustettiin Ounasvaaran Hiihtoseura, josta tuli merkittävä toimija Ounasvaaran alueen käytössä ja kehittämisessä. Ensimmäisenä ja pitkäaikaisena seuran puheenjohtajana toimi majuri O. J. Willamo. Hyppymäki valmistui vuoden 1928 kisoihin, mutta seuraava suurempi mäki rakennettiin Ounasvaaran sijaan Pöyliövaaralle ja vihittiin käyttöön vuoden 1937 talvikisoissa. Sen tuhouduttua sodassa rakennettiin uusi jälleen Ounasvaaralle. Myös pujottelua kokeiltiin jo 1930-luvun lopulla, ja jatkosodan aikana saksalaiset alppijääkärit jatkoivat olosuhteiden kehittämistä.⁵⁷

Ounasvaaran laduilla laajeni myös kansanhiihto. Hiihtoseura järjesti yleisiä retkiä vaaralle jo 1920-luvun lopulla, ja ensimmäinen varsinainen kansanhiihtolatua

⁵³ Jääskeläinen 2007, 20–23; Ks. myös *Rovaniemi* 27.1.1923; *Liitto* 30.1.1923.

⁵⁴ *Rovaniemi* 27.3.1923, 18.3.1924, 10.2.1925 ja 13.3.1926.

⁵⁵ Jääskeläinen 2007, 23–25, 331; Ahvenainen 1970, 506; Ks. myös *Rovaniemi* 26.2.1925, 1.9.1925, 8.6.1926 ja 28.8.1926; *LK* 9.6.1932 ja 22.6.1935.

⁵⁶ Hautajärvi 2014, 157, 239.

⁵⁷ Jääskeläinen 2007, 26–41, 146, 216–235, 244; Ahvenainen 1970, 511–512; Ks. myös K. J. Tulkki, ”Ounasvaaran hiihto”. *Rovaniemi* 18.2.1926; *Perä-Pohja* 27.1.1927; *HS* 27.–28.3.1927, 4.4.1927, 7.5.1927, 28.11.1927, 26.3.1928 ja 19.3.1932.

Kuva 4. Väinö Tiipponen Ounasvaaralla pidetyissä Nuorten mestaruuskilpailuissa vuonna 1930. Taustalla Ounasvaaran pohjoisrinteen hyppyrimäki. Kuvaaja J. F. Taavitsainen. Julkaistu Suomen Kuvalehdessä 9/1930. Otavan kokoelma. Journalistinen kuva-arkisto. Museovirasto.

jako. Ounasvaara ei kansallis- ja luonnonpuistojen perustamisvaiheessa ollut esillä edes sanomalehtikeskustelussa, sillä valtaosa suojelualueista oli tulossa joka tapauksessa pohjoisimman Suomen erämaaseuduille. Neljä kansallispuistoa ja kuusi luonnonpuistoa perustettiin lopulta vuonna 1938.⁵⁹

avattiin vuonna 1930. Hiihtäjät saattoivat suorittaa hiihtomerkin, ja vuoteen 1937 mennessä sen oli lunastanut jo 1 000 henkilöä. Parhaina vuosina kansanhihtolajien merkintävihkoihin kertyi 20 000 suoritusta ja 250 000 kilometriä. Ounasvaaran Hiihtoseuraa voikin pitää yhtenä kansanurheilun uranuurtajista Suomessa.⁵⁸

Kansallispuistojen ja luonnonsuojelualueiden perustamisesta keskusteltiin Suomessa edelleen 1900-luvun alkuvuosikymmenillä, ja eduskunta ehti hyväksyä 1920-luvun lopulla suojeluun kymmenkunta aluetta, joista useimmat sijaitsivat Lapissa ja Perä-Pohjolassa. Kansallispuistojen perustamiseen liittyi kuitenkin omistusoikeuksiin ja rajoihin liittyneitä ongelmia. Vastustus oli suurinta Pohjois-Suomessa ja maalaisliiton keskuudessa, mihin vaikutti osaltaan pohjoisessa monin paikoin kesken ollut iso-

⁵⁸ Jääskeläinen 2007, 98–101.

⁵⁹ Laakkonen et al. 2019, 401; Pohjois-Suomessa käydystä keskustelusta ks. *Kaleva* 17.3.1928; *Pohjolan Sanomat* 28.6.1928; *LK* 28.11.1935.

Ounasvaara otettiin siis talviliikunnan ja -urheilun käyttöön, mistä saivat nauttia niin paikkakuntalaiset kuin turistitkin. Paikkakuntalaisten satunnaiset hiihtoretket muuttuivat suosituksi kansanhihdoksi 1930-luvun vaihteesta alkaen. Ounasvaarasta tuli myös tunnettu talvikisakeskus, joka houkutteli suuria määriä kisaturisteja. Pienen stadionalueen, hyppyrimäen, muutamien latu-urien ja vaatimattoman pujottelurinteen vaikutus laajan alueen luontoon oli vielä pieni ja keskittyi alarinteille. Talviurheilu ja suojeltu luonto eivät olleet toisiaan poissulkevia asioita muuallakaan, sillä Lahden Salpausselkä, Kuopion Puijo ja Hyvinkään Sveitsi saivat kunnalliset suojelualueet jo 1900-luvun alkuvuosikymmenillä ja olivat sen lisäksi tunnettuja hiihtokeskuksia hyppyrimäkineen⁶⁰.

Hiihtomaja ja hotelli huipulle — suojelukin esillä sodan jälkeen

Matkailupaviljongin tai -majan rakentaminen Ounasvaaran päälle oli suunnitteilla monta kertaa 1900-luvun alkupuolella.⁶¹ Ounasvaaran Hiihtoseurallakin oli tarve saada talviurheilua palveleva rakennus hyppyrimäen läheisyyteen, ja sitä varten kerättiin varoja.⁶² Vastaavia hiihtomajoja rakennettiin useille Lapin tuntureille 1930-luvun kuluessa, ja Ounasvaarallekin haluttiin hiihtoturisteja.⁶³

Ounasvaaran majaa päästiin kuitenkin toteuttamaan vasta sotavuosien ja poltetun Rovaniemen kiihkeimpien jälleenrakennusvuosien jälkeen. Hiihtoseura osti läheltä Juhannuskalliota 6,5 ha:n alueen ja rakensi yhdessä Suomen Matkailijayhdistyksen kanssa vuonna 1949 tontille hirsirakenteisen kansallisromantiikkaa huokuvan hiihtomajan. Kauppalan rakentama maantie Ounasvaaran huipulle valmistui samana vuonna. Rakennus siirtyi pian kokonaan seuran omistukseen, ja siitä tuli varsin suosittu. Se palveli sekä Ounasvaaran hiihtoturismia että kansanhihtotoimintaa. Esimerkiksi vuonna 1955 majalla arvioitiin käyneen noin 50 000 vierasta. Takassa paistettu makkara, kuuma Viri-kaakao ja sekamehu maistuivat, ja majan postitoimistosta sai maisemakorttiin erikoisleiman. Suuren kävijämäärän vuoksi majaa laajennettiin jo 1960-luvun vaihteessa. Vierailijoita ja seuran tuloja lisäsi valaistun laskettelurinteen, kapulahissin ja tanssilavan valmistuminen majan lähelle 1950-luvun lopulla. Kauppala puolestaan hankki Juhannuskalliolle uuden lipputangon ja siirrettäviä istuinpenkkejä vuonna 1958.⁶⁴ Vaikka maalaiskunnan puolella sijainnut Napapiiri ja sen yhteyteen 1950-luvulta alkaen rakentuneet palvelut alkoivat vähitellen nousta

⁶⁰ Laakkonen et al. 2019, 405–406, 409.

⁶¹ *Pohjolan Sanomat* 30.3.1928, 4.4.1928 ja 13.12.1936; *HS* 21.1.1929; *LK* 24.3.1931.

⁶² Jääskeläinen 2007, 99, 210–211.

⁶³ Hautajärvi 2014, 152–158.

⁶⁴ Hautajärvi 2014, 194, 239–251; Jääskeläinen 2007, 99, 210–215, 276–277, 383–385; Ks. myös Rovaniemen kauppalan kunnalliskertomukset 1949, 387 ja 1958, 110.

Kuva 5. Ounasvaaran Juhannuskallion juurelle vuonna 1949 valmistunut hiihtomaja laajennetussa asussaan 1960-luvun lopulla. Matti Poutvaaran kokoelma. Historian kuvakoelma. Museovirasto.

lähialueen tärkeimmäksi turistikohteeksi, oli Ounasvaarallakin edelleen oma merkityksensä matkailulle.⁶⁵

Jälleenrakentava Rovaniemi oli saanut vuonna 1945 arkkitehti Alvar Aallon ja hänen toimistonsa laatiman uuden ”poronsarviasemakaavan”, jota sovellettiin ennen pitkää suhteellisen vapaasti. Puistomaisuus ja matala rakentaminen toteutuivat vain osittain.⁶⁶ Kasvava kauppa piti tarpeellisena myös Ounasvaaran alueen suun-

⁶⁵ Turo Manninen, ”Hallinnosta hyvinvointia – Katsaus lähihistoriaan”. *Rovaniemen historia vuoteen 1990. Jokivarsien kasvatit ja junantuomat*. Toimittanut Veikko Kallio. Rovaniemen kaupunki, maalaiskunta ja seurakunta 1997, 383–385.

⁶⁶ Manninen 1997, 371–372; Hautajärvi 2014, 309.

nittelua, joten kauppalanhallitus julkisti vuonna 1950 aatekilpailun alueen käytöstä. Ehdotuksissa piti huomioida niin urheilun, retkeilyn, ajanvietteen, virkistykseen, teatterin kuin turisminkin tarpeet.⁶⁷

Myös Ruotsin kansanpuistojen kehittämisessä korostui 1900-luvun puolivälissä monipuolinen virkistys ja ajanviette aiemman yhteiskunnallispoliittisen painotuksen sijaan.⁶⁸ Kulttuuritapahtumia palvelevat kentät, lavat sekä kahvila- ja ravintolapalvelut olivat tavallisia myös monissa Suomen kunnallis-/kansanpuistoissa.⁶⁹ Ounasvaaralle haluttiin esimerkiksi noin 8 000 vieraan juhlapaikka esiintymislavoineen sekä hotelli- ja ravintolatiloja. Luonto ja retkeily tuli huomioida lähinnä Juhannuskallion näkötornin, maastoratsastuksen, valaistujen latujen ja kävelypolkujen muodossa. Kilpailun parhaaksi valittiin arkkitehtien Paatela ja Kallio-Ericsson urheilu- ja luonnonpuistosuunnitelma ”Napapiiri”, joka ei toteutunut sellaisenaan.⁷⁰ Hahmotelmista toteutuivat kaupungin tuella rakennettu betoninen suurmäki vuonna 1962 ja uudella hiihtohissillä varustettu pujottelurinne vuonna 1965. Niiden myötä hiihtostadion siirtyi vaaran pohjoispuolelle ja edellytykset suurten talviurheilutapahtumien järjestämiseen paranivat merkittävästi.⁷¹

Sodan ja jälleenrakennuksen aikana luonnonsuojelun kysymykset olivat jääneet Suomessa vähälle huomiolle, mutta 1940-luvun lopulta alkaen tilanne muuttui; julkaistiin uutta alan kirjallisuutta ja perustettiin uusia kansallis- ja luonnonpuistoja. Esille nousi myös sosiaalinen luonnonsuojelu, joka tarkoitti turmeltumattoman luonnon elämyksien tarjoamista laajoille kansanjoukoille. Kyse oli erityisesti lähiluonnon suojelusta, mikä näkyi kaupunkien uusien ulkoilu-, virkistys- ja suojelualueiden perustamisena. Ensimmäinen näkyvä ympäristökiistakin nähtiin, kun paikallinen aktiivisuus pelasti Kuusamon kosket valjastamiselta.⁷² Lapissakin luonnonsuojelun merkitykseen herättiin, sillä Rovaniemellä perustettiin vuonna 1960 Lapin Luonnonystävät ry, jonka tehtäviksi määriteltiin maisemansuojelu ja valistus.⁷³

Kauppalan metsäteknikko Antero Vuopala hahmotteli vuonna 1958 ajatusta luonnonmukaisesta Ounasvaarasta, toisin sanoen Ounasvaaran luonnonpuiston yleisiä hakkuu- ja kasvatussuunnitelmia yhteistyössä metsänhoitolautakunnan kanssa. Kaupunki omisti tässä vaiheessa Ounasvaaran länsiosan noin 450 ha:sta noin 376 ha. Vuopala tiivistä alueen arvon seuraavasti: ”Ounasvaara on Rovaniemelle todellinen aarre. Vain hyvin harvalla Suomen kaupungilla on vastaavanlainen luonnonpuis-

⁶⁷ Ounasvaaran aatekilpailu. Lappi-osasto. Rovaniemen kaupunginkirjasto (RKK); Klh ptk. 1.11.1949. RKA.

⁶⁸ Mitchell et al. 2021, 35–38.

⁶⁹ Laakkonen et al. 2019, 409–410.

⁷⁰ Ounasvaaran aatekilpailu. Lappi-osasto. RKK; Klh ptk. 9.2.1951. RKA.

⁷¹ Manninen 1997, 418; Jääskeläinen 2007, 237–249, 331–334; Hautajärvi 2014, 250; Mervi Löfgren, ”’Luonnontuntu’ vai rakentaminen? Yli 100 vuotta keskustelua Ounasvaarasta”. *Totto* XX, 2017, 116.

⁷² Väyrynen 2021, 393–395; Räsänen et al. 2021, 420–425; Laakkonen et al. 2019, 407.

⁷³ Seppo Salonen, ”Luonnonsuojelutyö Lapissa tehostuu”. *Suomen luonto* 1960:4.

Kuva 6. Ounasvaara oli 1950-luvun puolivälissä vielä suurimmalta osalta rakentamatonta luonnonaluetta. Rovaniemi. Matkailukartta. Tehty Rovaniemen kauppalan mittaustoimistossa v. 1955. Rovaniemen karttapalvelu. Karttaa on rajattu Ounasvaaran alueeseen.

to.” Vuopala suositteli ”biologisesteettistä” metsänhoitoa, joka olisi pitänyt sisältää eri alueilla eri tavoin toteutettavia harvennuksia, uudistushakkuita ja kuolleiden ja kaatuneiden puiden poistoa mutta myös luonnonmukaisia metsikköjä. Ajatuksena oli biologisesti terveen ja maisemallisesti vaihtelevan ”kulttuurimetsän” luominen. ”Kuntourheiluparatiisiin” piti luoda myös kunnolliset polut ja latupohjat sekä maisemallisesti arvokkaihin paikkoihin levähdyspenkit. Noin 50 ha:n aarnialue olisi voitu jättää täysin luonnontilaan. Puistometsäsuunnitelmaa hyödynnettiin jatkossa kaupungin metsätaloussuunnittelussa, vaikka varsinaisia suojelupäätöksiä ei tehtykään.⁷⁴

Rovaniemi kasvoi vuonna 1960 kauppalasta kaupungiksi, ja kaavoittaminen eteni uusille alueille, myös Ounasvaaran laitaan. Kaupunkiin liitettiin vuoden 1964 alusta lukien maalaiskunnan aluetta Ounasvaaran kaakkoispuolelta, jonne kasvoi myöhem-

⁷⁴ Ounasvaaran luonnonpuiston yleisiä hakkuu- ja kasvatussuunnitelmia. Laatinut vuonna 1958 Antero Vuopala, Rovaniemen kaupungin metsäteknikko. Lappi-osasto. RKK; Rovaniemen kauppalan kunnalliskertomus 1958, 110; Rovaniemen kaupunki, metsäosasto (Juha-Pekka Holm), *Ounasvaaran osallistuva metsäsuunnitelma 1995*. 1995, 23–24.

min Ounasrinteen kaupunginosa.⁷⁵ Ounasvaaran suunnittelua oli tarpeen jatkaa, joten kaupunki asetti vuonna 1964 Ounasvaaran yleissuunnittelun ohjelmatoimikunnan.⁷⁶ Sitä johtanut kaupunginjohtaja Tuure Salo oli itse kuntohuihdon innokas harrastaja ja ymmärsi myös alueen luonnon merkityksen⁷⁷, joten suunnittelun lähtökohdiksi mainittiin heti toimikunnan mietinnön alussa luonnon säilyminen mahdollisimman koskemattomana sekä kunnallispuistoajatukset:

Samalla kun paikkakunta säilyy miellyttävänä paikkakuntalaisille, se viehättää myös muualta tänne tullutta, sillä koskemattonta luontoa on vaikea löytää näin yhdyskunnan välittömässä läheisyydessä. Kaavoituksella olisi mahdollisimman pian turvattava yhdyskunnan etu.⁷⁸

Mietinnön mukaan harrastelatuja ja kuntokävelypolkuja tuli sijoittaa eri puolille Ounasvaaraa, erityisesti vaaran laelle, ja osasta etelärinnettä tuli muodostaa luonnonsuojelualue. Toisaalta toimikunta tiedosti kansainvälisten kilpailujen ja turismin taloudellisen merkityksen ja esitti urheilualueiden lisärakentamista pohjoispuolelle sekä mahdollisuutta myös leirintäalueen ja motellin sijoittamiseen alueelle.⁷⁹

Diplomi-insinööri Kalevi Routala sai tehtäväkseen laatia erillisen ennakoivan suunnitelman talviurheilukeskuksen järjestelyistä ja rakentamisesta, toisin sanoen suurmäen alueen käyttämisestä kisakeskuksena ja mahdollisesti myös leirintäalueena. Matkailun ja talviurheilukisojen tarpeisiin keskittynyt ehdotus valmistui vuonna 1965. Luontoretkeily huomioitiin lähinnä latuväylien mahdollisena käyttönä retkeilypolkuina kesällä.⁸⁰

Kaupunginhallitus hyväksyi Ounasvaaran yleissuunnittelun ohjelmatoimikunnan ehdotukset, ja suunnitelman jalostaminen annettiin asemakaava-arkkitehti Lempi Purdyn tehtäväksi.⁸¹ Vuonna 1966 valmistuneesta yleissuunnitelmasta tuli siitäkin kompromissi erilaisten tavoitteiden välillä. Pohjoisrinnettä hallitsivat talviurheilun ja perustettavan urheiluoipiston tarpeet, ja uudelle kilpapujottelurinteelle olisi varattu alue Tottorakalta. Huipulle esitettiin motellia, esityslavaa ja uutta tanssilavaa. Etelärinne olisi säilytetty täydellisenä luonnonsuojelualueena ja loppuosa Ounasvaarasta toisen asteen luonnonsuojelualueena, jossa olisi sallittu metsänhoidolliset hakkuut.

⁷⁵ Manninen 1997, 370–373.

⁷⁶ Kaupunginhallituksen (Kh) ptk. 3.2.1964. RKA.

⁷⁷ Jääskeläinen 2007, 99.

⁷⁸ Ounasvaaran yleissuunnittelun ohjelmatoimikunta 24.9.1964 kaupunginhallitukselle: ”Ounasvaaran yleissuunnittelu”. Kh ptk. 5.10.1964, liite. RKA.

⁷⁹ Ounasvaaran yleissuunnittelun ohjelmatoimikunta 24.9.1964 kaupunginhallitukselle: ”Ounasvaaran yleissuunnittelu”. Kh ptk. 5.10.1964, liite. RKA.

⁸⁰ Kh ptk. 3.5.1965. RKA; Kaupunginjohtaja Tuure Salo 25.8.1965 kaupunginvaltuustolle, kaupunginhallitukselle jne. Kirjetoisteet, Db:31. RKA; Routala K.: Ounasvaara suunnitelma 20.8.65. Lappi-osasto. RKK.

⁸¹ Kh ptk. 5.10.1964. RKA.

Yleissuunnitelma oli nimensä mukaisesti yleisluontoinen, joten se jätti jatkossa varaa eri näkemysten korostamiselle ja niiden välisille kiistoille.⁸²

Kaupunginhallitus esitti suunnitelmaan lisäyksenä valaistua latua ja pientä latukahvilaa Isorakalle. Se myös kannatti yleisten töiden lautakunnan esitystä Ounasvaaran luonnonpuistoalueen nimen muuttamisesta Ounasvaaran retkeilyalueeksi. Nähtävästi käsiä ei haluttu alueen kehittämisessä sitoa liiaksi luontoulettavuuteen. Kaupunginvaltuustossa keskusteltiin vielä liikennekysymyksistä, mutta suunnitelma hyväksyttiin loppuvuodesta 1966. Valaistua latua ja polkua päästiin avaamaan jo joulukuussa 1967 kaupunginjohtaja Salon johdolla.⁸³

Jo yleissuunnitelman laatimisvaiheessa nousi hieman julkista keskustelua Ounasvaaran suojelun ja rakentamisen välisestä ristiriidasta, ja se koski erityisesti motellia. Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry:n puheenjohtaja Antti Ruokanen kirjelmöi vuonna 1965 kaupunginhallitukselle peläten motellin hävittävän luonnontunnon Rovaniemen tärkeimmistä nähtävyydestä. Ruokanen asetti vastakkain pienen hotellivieraiden ryhmän ja toisaalta laajojen kansankerrosten edut. Vaara oli varattava vain urheilun, liikunnan ja retkeilyn käyttöön ja erityisesti Juhannuskallion seutu jätettävä rakentamatta. Kotiseutuyhdistyksessä eli siis vahvasti sosiaalinen kansanpuistoajatus. Yhdistys hankki tukea valtion luonnonsuojeluvalvojalta, professori Reino Kalliotalta, joka totesi lausunnossaan:

Eikö suuri motelli parkkeerauspaikkoineen olisi sijoitettava hiukan syrjemälle, niin että laki edelleenkin säilyisi sellaisena yleisenä ja yhteisenä pyhiinvaelluspaikkana, jona sitä on totuttu arvostamaan.⁸⁴

Motorest Oy:n mittava motellihanke sai vastustuksesta⁸⁵ huolimatta päättäjien siunauksen ja lähti etenemään. Kaupunki vuokrasi tontin, rakensi tarvittavan tienpätkän ja kunnallistekniikan.⁸⁶ Moottorihotelli valmistui vuonna 1968. Suunnittelussa pyrittiin ottamaan arka maisema huomioon, joten rakennuksen yleisilme oli kevyt.⁸⁷ Matkailu oli joka tapauksessa saanut tärkeän sillanpääaseman Ounasvaaran huipulta.

Ounasvaaran kehittämistä oli ymmärrettävästi tarpeen suunnitella jo Rovaniemen kasvunkin vuoksi. Sekä urheilu- ja luonnonpuiston suunnittelukilpailussa 1950-luvun alussa että Ounasvaaran yleissuunnitelmassa vuonna 1966 lähtökohtana oli

⁸² Lempi Purdyn laatima Ounasvaaran yleissuunnitelma 22.4.1966. Lappi-osasto. RKK; Suunnitelmasta ja sitä koskeneesta keskustelusta ks. myös Autti 2013, 299–302.

⁸³ Kaupunginvaltuuston (Kv) ptk. 24.10.1966. RKA; Kutsu 30.11.1967 Ounasvaaran valaistun polun ja ladun avaukseen. Kirjetoisteet 1964, Db:31. RKA.

⁸⁴ Antti Ruokanen, ”Pilataanko Ounasvaara” ja professori Reino Kalliolan kannanotto. Lappi-osasto. RKK.

⁸⁵ Autti 2013, 299–301.

⁸⁶ Kh ptk. 18.10.1965, 17.1.1966 ja 24.10.1966. RKA.

⁸⁷ Hautajärvi 2014, 257–260.

kompromissi rovaniemeläisiä palvelevan ja osin suojellun kunnallispuiston ja toisaalta kilpaurheilun ja matkailun tarpeiden välillä. Suunnitelmat eivät toteutuneet sellaisinaan, mutta rakentaminen eteni pienimuotoisesti myös lakialueella ja kilpaurheilu sai uusia suorituspaikkoja pohjoispuolelle. Hiihtomaja, valaistu latu ja retkeilypolut palvelivat kunnallispuistoajatusta, mutta hotellin sijoitus Juhannuskallion alueelle aiheutti jo kotiseutu- ja luontoihmisten taholta hyvin suoraa kritiikkiä. Myös muualla lähiluonnon puolesta puhujia olivat luonnonsuojeluyhdistysten ohella usein kotiseutuyhdistykset⁸⁸. Luonnonsuojeluaatteen kansallinen nousukausi näkyi myös Ounasvaarasta käydyssä keskustelussa.

Kuva 7. Juhannuskallion päälle vuonna 1968 valmistunut Hotelli Ounasvaara. Kuva todennäköisesti vuodelta 1970. Hotelli- ja ravintolamuseon kokoelmat.

Rakentaminen etenee ja herättää myös vastustusta 1970-luvulta lähtien

Ympäristötietoisuus ja -keskustelu vahvistuivat kansainvälisesti 1960-luvulta alkaen, koska yhä useampia ja monen tyyppisiä ympäristökatastrofeja nousi julkisuuteen. Suomessa luonnon- ja ympäristön suojelu institutionalisoitui 1970-luvulta alkaen ympäristöhallinnon organisoitumisen ja ensimmäisten suojeluohjelmien myötä.

⁸⁸ Laakkonen et al. 2019, 413.

Myös kansalaisaktiivisuus sai aikaisempaa näkyvämpiä muotoja muun muassa Koi-järvi-liikkeen muodossa. Seuraavalla vuosikymmenellä syntyi Vihreä liike, perustettiin ympäristöministeriö, säädettiin useita ympäristölakeja kuten koskiensuojelulaki ja perustettiin jälleen uusia kansallis- ja luonnonpuistoja.⁸⁹

Rovaniemellä jatkui ja vilkastui keskustelu Ounasvaaran kehittämisestä. Herättäjänä toimi Joulumaa Oy:n ja kaupungin vuonna 1969 järjestämä arkkitehtuurikilpailu Joulupukinmaan matkailukeskuksen rakentamisesta huipulle hotellin viereen. Kaupungin asettama toimikunta pohti vuonna 1970 osin samoja ideoita, kuten köysirataa, arktista eläintarhaa, leirintäaluetta ja suurta näköalatornia. Näiden osalta ei edetty, mutta Tottorakan rinteet ja toinen hissi rakennettiin laskettelumatkailun tarpeisiin 1970-luvun alussa ja urheilupuistohanke toteutui ampumapaviljongin läheisyyteen 1970-luvun puolivälissä.⁹⁰ Lapin seutukaavan pohjaksi heinäkuussa 1975 valmistuneessa Lapin runkokaavassa puolestaan todettiin, että Ounasvaaran lounaisrinnettä on esitetty luonnonsuojelualueeksi. Kaupunginhallitus käsitteli syksyllä 1975 rinteiden suojelua ja antoi asemakaavatoimiston tehtäväksi valmistella asiaa koskevan viheraluesuunnitelman.⁹¹

Ounasvaaran luonnonarvojen puolustajat olivat huolestuneita esillä olleista Joulumaa- ja eläintarhahankkeista sekä suunnitelmista sijoittaa sairaanhoito-oppilaitos, keskussairaala ja uusi asuntoalue eteläpuolelle Ounasrinteelle. *Lapin Kansassa* käytiin jo näkyvää keskustelua kehittämisen suunnasta.⁹² Lapin seutukaavassa vuonna 1978 Ounasvaaran länsiosan noin 500 ha määriteltiin ulkoilu- ja virkistysalueeksi, jolla näihin toimintoihin liittyvä rakentaminen oli mahdollista. Itään päin Ounasvaaran alue oli maa- ja metsätalouden aluetta, jolla ulkoilu ja ympäristönsuojelu tuli ottaa huomioon. Varsinaista suojelualuetta Ounasvaaralle ei kuitenkaan ollut edelleenkään tulossa.⁹³ Sen sijaan kaupungin kaavoitus eteni Ounasrinteelle, jonne rakentui 1970-luvulta alkaen lähiö, oppilaitoksia sekä vuonna 1988 valmistunut Lapin keskussairaala. Huipulle ja pohjoisrinteelle tulivat lisäksi P50-mäki ja tuolihissi vuonna 1983 sekä kesäkelkkarata vuonna 1985.⁹⁴

Jo uusi mäki ja tuolihissin ulottaminen hotellille saivat kritiikkiä osakseen, mutta vielä enemmän julkista ja poliittista polemiikkaa herätti Ounasvaaran kehittäminen kansainväliset mitat täyttäväksi talvilajien suorituspaikaksi. Maa- ja Vesi Oy laati hiihtostadionin yleissuunnitelman vuonna 1983, ja suunnittelua jatkettiin vuosi-

⁸⁹ Väyrynen 2021, 398–404; Räsänen et al. 2021, 420, 425–433.

⁹⁰ Hautajärvi 2014, 250, 327–328; Löfgren 2017, 117–118.

⁹¹ Lapin seutukaavaliitto, *Lapin runkokaava 1975–2000*. Sarja C, julkaisu n:o 1, 1975, 280; Kh ptk. 15.9.1975, liite. RKA.

⁹² LK 17.9.1975.

⁹³ Lapin seutukaavaliitto, *Lapin seutukaava I. osa. Kaavamääräykset ja -suositukset sekä kaavaselostus*. Sarja C, julkaisu 5, 1978, passim.

⁹⁴ Manninen 1997, 372, 406; Jääskeläinen 2007, 248–255, 338–365, 334, 382–383; Löfgren 2017, 118–119.

kymmenen loppupuoliskolla. Väistynyt kaupunginjohtaja Tuure Salo otti näkyvästi kantaa jo vuonna 1985 sanomalehtikirjoituksessaan ”Eihän raiskata Ounasvaaraa”⁹⁵. Hän oli huolissaan kaupunkilaisten virkistysalueesta ja olisi suunnannut urheilulaitosten rakentamista lähemmäs keskustaa. Näkyvin kiista syntyi Tottorakan korottamisesta, joka oli tarpeen rinteen saamiseksi kansainväliseen kilpamittaan. Noin 20 metrin korotus toteutettiin lopulta ajamalla noin 150 000 kuutiota maata Ounasvaaralle. ”Tottorakan patti oli kirottu ja kiistelty”, niin kaupunginvaltuustossa kuin lehden palstoillakin, ja siitä valitettiin lääninoikeuteen saakka.⁹⁶

Laajeneva kaupunki tarvitsi lisää tonttimaata, joten vuoden 1985 alusta lukien maalaiskunnasta siirrettiin kaupungin yhteyteen laajoja alueita, jotka nostivat sen pinta-alan 40 neliökilometristä yli kaksinkertaiseksi. Myös Ounasvaaran pitkälti rakentamaton itäosa liitettiin tässä yhteydessä kaupungin alueeseen.⁹⁷

Vuonna 1989 vahvistetussa Lapin seutukaavassa oli Ounasvaaralle jälleen osoitettu virkistys- ja suojelualuevarauksia. Samana vuonna vahvistetussa Ounasvaaran osayleiskaavassa liikuntarakentaminen oli keskitetty vaaran länsipäähän ja itään

Kuva 8. Ounasvaaran hyppyrimäet iltavalaistuksessa 1980-luvulla. Kuvaaja: Teuvo Kanerva. Historian kuvakoelma. Museovirasto.

päin mentäessä retkeily- ja suojelualueiden osuus kasvoi. Toisaalta yleiskaavassa varattiin nyt hotelli- ja majoitustoiminnoille laajennusmahdollisuutta hotellin ympäristöön, ja Juhannuskalliolle oli vireillä asemakaavan muutos. Seuraavaksi valmistui vuonna 1990 Suunnittelukeskus Oy:n laatima Ounasvaaran liikunta- ja vapaa-aikakeskuksen yleissuunnitelma, jonka pohjaksi oli pyydetty laajasti sidosryhmien kannanottoja. Lähtökohtana oli varmistaa Ounasvaaran säilymi-

⁹⁵ LK 22.3.1985.

⁹⁶ Jääskeläinen 2007, 249–251, 335–365, 382–383; Löfgren 2017, 118–119; Rovaniemen kaupunki ja Suunnittelukeskus Oy, *Ounasvaaran liikunta- ja vapaa-aikakeskus. Yleissuunnitelma*. 1990, 4–5.

⁹⁷ Manninen 1997, 371.

nen kansainväliset mitat täyttävänä hiihtokeskuksena, mikä olisi edellyttänyt uudisrakentamista länsipäässä. Vaaramaiseman suojelutarvekin todettiin, mutta liikunnan ja vapaa-ajan toiminnoille alisteisena. Suurin kysymys oli hiihtostadion, jota päädyttiin kehittämään silloisella paikallaan. Suunnitelmaan kuului myös uusi suurmäki, laskettelurinteiden laajentaminen, golfkenttä pohjoispuolelle sekä yleiskaavassakin jo esillä ollut hotellin laajennus ja mökkikyliä vaaran laella.⁹⁸

Merkittäviä rakentamissuunnitelmia siis oli, mutta myös virkistys- ja luontoarvoja kartoitettiin. Kaupungin metsäosasto laati vuonna 1995 Ounasvaaran osallistuvan metsäsuunnitelman, johon koottiin tieto luonnosta, maisemasta, metsätyypeistä ja kaupunkilaisten suhtautumisesta. Suunnittelualue käsitti noin 1 350 ha, josta kaupungin omistuksessa oli noin 925 ha, josta taas enemmän tai vähemmän luonnontilaista metsätalousmaata oli jopa 885 ha. Iältään yli 110-vuotiasta metsääkin oli noin 480 ha. Kävijöitä Ounasvaaralla oli kaikki käyttötavat mukaan lukien kesällä yli miljoona ja talvellakin yli 300 000, mutta toiminta keskittyi muutamille alueille ja reiteille eikä kuluttanut luontoa kohtuuttomasti. Suunnitelmassa määriteltiin ulkoilun ja virkistäytymisen alueet sekä suojapuusto-, suojelu- ja maisema-alueet. Luonnonalueiden katsottiin lisäävän alueen vetovoimaa, joten metsien hoidon tavoitteena oli niiden hyvinvointi ja jatkuvuus. Hakkuita esitettiin harvennushakkuina vain noin 10 ha:n alalle. Urheilun suorituspaikat piti keskittää tiiviisti, reittien ja polkujen lisärakentamiseen oli vain vähän tarvetta eikä matkailu- ja urheilurakentamisen odotettu merkittävästi kasvavan alueella.⁹⁹ Metsäammattilaisten mukaan Ounasvaaralla oli vielä runsaasti arvokasta luontoa, jota olisi myös pitänyt suojella.

Todellisuus muodostui 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa toisenlaiseksi. Hiihtokeskuksen osalta oli kyse pienistä lisäyksistä ja stadionin siirtämisestä alemmas, mutta rakentaminen eteni muutoin asteittain. Urheiluopiston läheisyyteen tuli jalkapallokenttä, palloiluhalli, seikkailupuisto, kylpylä ja suuri monitoimihalli, Lappi Areena. Pohjoispuolelle rakentui golfpuisto.¹⁰⁰

Vuosituuhannen vaihteen maakuntakaavassa koko Ounasvaaran 1 600 ha:n alue oli merkitty valtakunnalliseksi virkistys- ja retkeilyalueeksi. Vuonna 2002 hyväksytty Rovaniemen yleiskaava määritti sekin alueen kansallisesti arvokkaaksi ja maisemallisesti merkittäväksi luontokohteeksi sekä kaupunkilaisten tärkeäksi virkistyskohteeksi, joka olisi suojeltava luonnontilaa suuresti muuttavalta maankäytöltä. Tästä huolimatta kaavan suositteluun maankäyttövaihtoehtoon sisältyi noin 800 asuun ja 20 ha:n asuunalueen rakentaminen länsirinteeseen. Perusteluna oli yhdyskuntarakenteen tiivistäminen ja rakentamisen taloudellisuus. Vaaran etelärinteelle ja Isorakalle olisi jätetty noin 250 ha suojeltua aluetta, mutta alue olisi kattanut vain

⁹⁸ Rovaniemen kaupunki ja Suunnittelukeskus Oy 1990, passim; Yleissuunnitelman taustoista ks. myös Jääskeläinen 2007, 336.

⁹⁹ Rovaniemen kaupunki 1995, passim.

¹⁰⁰ Jääskeläinen 2007, 336–365, 382–383; Löfgren 2017, 118–119.

pienen osan lakialueesta.¹⁰¹ Uusi asuntoaluehanke nostatti jo varsin laajaa vastustavaa kansalaisaktiivisuutta, muun muassa yli 3 500 nimen kansalaisadressin. Myös kaavamuistutukset koskivat pääasiassa Ounasvaaraa. Länsirinteelle tuli lopulta vain pienimuotoinen näkötorni ja laavu, jotka palvelivat kaikkia retkeilijöitä.¹⁰²

Ounasvaaran kehittämistä suunniteltiin 1900-luvun loppuvuosisikymmeninä edelleen niin matkailun ja kilpaurheilun kuin virkistuksen ja luonnonsuojelun näkökulmista, mutta uutta oli se, että keskenään ristiriidassa olevia näkökulmia tuotiin painotetusti esille eri suunnitelmissa. Kompromisseja oli nähtävästi aiempaa vaikeampi saavuttaa. Matkailusta oli kasvanut 1970-luvulta lähtien Rovaniemelle niin keskeinen elinkeino, että sen tarpeet alkoivat vaikuttaa yhä enemmän suunnittelun lähtökohtiin ja päättäjien mielipiteisiin. Koska Lappi-teemaiset matkailupalvelut Napapiirillä laajenivat, oli kaupungillakin tarve saada uusia turistihoukuttimia, minkä lisäksi urheilurakentamistakin tarvittiin, jottei Ounasvaara olisi tippunut muiden talviurheilukeskusten kelkasta. Lisäksi vaikuttivat kaupungin omat kasvavat kaavoitustarpeet. Kaavoitus oli muuttumassa hankevetoisemmaksi ja rakennuttajien toiveita aikaisempaa tarkemmin kuuntelevaksi.¹⁰³ Elinkeinoelämän ja asuntorakentamisen tarpeet nousivat kaupunkilaisten virkistystavoitteiden rinnalle myös monissa Ruotsin kansanpuistoissa 1980-luvulta lähtien, ja ristiriidat saattoivat johtaa pitkällisiin poliittisiin kiistoihin. Jatkuvuuden ja muutoksen, luonnon ja kaupungin, välisen tasapainon hakeminen oli kestävän kaupunkisuunnittelun haaste joka puolella maailmaa.¹⁰⁴

Luontoarvojen puolustajat olivat syystäkin huolestuneita virkistys- ja luontoarvojen puolesta. Ounasrinteelle rakentui kokonainen uusi kaupunginosa, urheilurakentaminen laajeni merkittävästi pohjoisrinteellä, Tottorakkaa korotettiin ja urheiluopiston lähelle sijoittui lukuisa määrä uusia urheilu- ja vapaa-ajanpalveluita. Länsirinteen asuntoalue ei kuitenkaan toteutunut, ja lakialuekin säilyi vielä suurimmalta osalta rakentamattomana. Ounasvaaralla oli vielä paljon suhteellisen koskemattomaa luontoa, mutta suuri osa siitä oli yksityisten maanomistajien omaisuutta.

Ristiriidat kärjistyvät 2000-luvulla – lisää massaturismia vai suojeltu kaupunkipuisto?

Ympäristötietoisuus globalisoitui ja valtavirtaistui 1900-luvun lopulta alkaen. Koko maapalloa koskevat ympäristöuhat ja kestävä kehitys nousivat keskeisiksi teemoiksi,

¹⁰¹ Lapin liitto, *Rovaniemen maakuntakaava. Kaavaselostus*. 2000, 56–60, 122; Rovaniemen kaupunki, *Rovaniemen yleiskaava 2015*. Tevi/Kaavoitus 2002, 19, 29, 37–38, 41–52, 66.

¹⁰² Löfgren 2017, 117, 119–121; Jääskeläinen 2007, 18.

¹⁰³ Manninen 1997, 384–385; Hautajärvi 2014, 309–310, 329–330.

¹⁰⁴ Johan Pries ja Erik Jönsson, ”Remaking the People’s Park: Heritage Renewal Troubled by Past Political Struggles?”. *Culture Unbound*, 11 (1), 2019, 78–103; Mitchell et al. 2021, 39; Hautamäki 2019, 95–96.

kun tieteellisen tiedon lisääntyminen vahvisti käsityksiä ihmisen toiminnan laajoista ja monimutkaisista vaikutuksista. Suomen ympäristölainsäädäntöä uudistettiin vuonna 2000 voimaan astuneella ympäristösuojelulalla. Myöskään ajankohtaiset alueelliset ympäristö- ja suojelukysymykset eivät kadonneet mihinkään, mutta yhteiskunnallinen ilmapiiri muuttui 1990-luvun laman seurauksena enemmän taloudellisia realiteetteja kuin luonnonsuojelua korostavaksi.¹⁰⁵

Ounasvaaran kehittämiskeskustelussa seuraava vaihe oli kaupunkipuistohanke. Vuonna 2000 voimaan tullut maankäyttö- ja rakennuslaki mahdollisti kansallisten kaupunkipuistojen perustamisen maankäytön työvälineeksi, ja ensimmäisten puistojen perustamiseen edettiin Etelä-Suomen kaupungeissa nopeasti. Rovaniemen vihreä valtuustoryhmä teki myös jo syksyllä 2002 aloitteen puiston perustamisesta. Siihen olisi voinut kuulua Ounasvaaran lisäksi keskustan ranta-alueita. Mikäli laissa määritellyt kaupunkipuiston kriteerit eivät täytyisi, aluetta esitettiin kehitettäväksi rovaniemeläisenä kaupunkipuistona.¹⁰⁶

Kaupungin tekninen lautakunta kävi vuonna 2003 aloitteesta keskusteluja Lapin ympäristökeskuksen kanssa, joka piti hanketta toteuttamiskelpoisena mutta selvityksiä vaativana. Vastauksessa todettiin muun muassa:

Kaupunkipuiston hakeminen on strateginen päätös. Kaupungin tuleekin selvittää, sopiiko hanke kaupungin tavoitteisiin ja tukeeko valittu maankäyttöpolitiikka kaupunkipuiston kehittämistä kaavoituksen avulla. – Selvityksessä tulee osoittaa, ettei kaupunkipuistoa uhkaa muut hankkeet, jotka voisivat pirstoa kokonaisuutta. Kaupungin tulee myös huomioida, ettei se käynnistä tai tue kaupunkipuiston eheyttä vaarantavia hankkeita.

Tekninen lautakunta yhtyi ympäristökeskuksen kommentteihin ja lähetti aloitteen ympäristöministeriöön kommentoitavaksi.¹⁰⁷ Kaupungin hallinnossa aloite ei muutoin edennyt, ja ministeriönkin vastaus nähtävästi viipyi. Sen sijaan kesällä 2004 kaupunki aloitti yhteistyössä maalaiskunnan, matkailuyrittäjien ja urheilujärjestöjen kanssa Ounasvaara 2 kehittämissuunnitelman tekemisen. Tarkoituksena oli selkiyttää eri toimijoiden työnjakoa ja yhtenäistää näkemyksiä alueen kehittämisestä. Kansallinen kaupunkipuistohanke ei ollut lähtökohdissa mukana. Vuonna 2006 valmistuneessa suunnitelmassa huomioitiin kaupunkilaisten virkistys- ja retkeilymahdollisuudet, mutta painotus oli matkailun ja huippu-urheilun tarpeissa. Ajatus uudesta suurmäestä sisältyi suunnitelmaan samoin kuin majoituskapasiteetin lisääminen Ounasvaaralla.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Räsänen et al. 2021, 420, 433–440.

¹⁰⁶ Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132. Finlex.fi; Kv ptk. 7.10.2002. RKA.

¹⁰⁷ Tekn. lautak. ptk. 1.12.2003 ja liitteet 1, 2 ja 3. RKA.

¹⁰⁸ Kh ptk. 10.4.2006. RKA; Suunnittelukeskus Oy, *Ounasvaara 2 kehittämissuunnitelma 24.1.2006*. 2006, passim.

Kuva 9. Urheiluun ja matkailupalveluihin liittynyt rakentaminen sekä Rovaniemen kasvuun liittynyt asuntoalueiden ja julkinen rakentaminen etenivät 1900-luvun lopulla Ounasvaaran rinteillä, mutta lakialueella oli vuosituhaten vaihteessa vielä runsaasti rakentamattomaa luontoa. Opaskartta 2006. Rovaniemen karttapalvelu. Karttaa on rajattu Ounasvaaran alueeseen.

Ounasvaaran kehittämisproblematiikkaan vaikutti osaltaan kaupungin ja maalaiskunnan yhdistyminen vuoden 2006 alusta. Julkista keskustelua kiihdytti myös Lapland Hotelsin tekemä kaavamuuosesitys, joka olisi mahdollistanut noin 150–200 majoitusyksikön eli noin 50–75 uuden paritalon rakentamisen hotellin tuntumaan olemassa olleiden parinkymmenen mökin lisäksi. Hankkeen vastustus synnytti Pro Ounasvaara -liikkeen ja jälleen uuden kansalaisadressin puolustamaan lakialueen luontoa. Kaupunginhallitukselle jätettiin toisaalta myös rakentamishanketta kannattanut adressi. Kaupunginhallitus jätti asian tiukan äänestyksen jälkeen pöydälle.¹⁰⁹

Vuodenvaihteessa 2007 tehtiin kansallisen kaupunkipuistohankkeen selvittämisestä kaksi uutta aloitetta. Ensimmäisellä asialla oli 16 kaupunginvaltuutettua, jotka katsoivat kaupungin tarvitsevan uusia ideoita kesämatkailuun ja kesäilmeen parantamiseen.

¹⁰⁹ Tekn. lautak. ptk. 29.8.2006, liite: ”Yleiskaavan ja asemakaavan muutos Ounasvaaralla, mökkipuistomaiden laajentaminen. Kaavoituspäällikkö 6.8.2006”. RKA; Kh ptk. 11.9.2006. RKA; Pro Ounasvaara -liikkeen taustoista tarkemmin ks. Löfgren 2017, 117, 119–121.

Toinen aloite oli Pro Ounasvaara -liikkeen kansalaisaloite, jonka mukaan selvitys olisi voitu tehdä Ounasvaaran kaavamuuosprosessin yhteydessä. Kaupungin kaavoituspäällikkö totesi syyskuussa 2007, että puiston perustamiselle oli sinänsä perusteita ja että se ei ollut ristiriidassa kaupungin strategioiden kanssa. Toisaalta hanke edellytti kaupungin sitoutumista myös taloudellisesti – yksityinen maanomistus saattoi vaikeuttaa aluerajausta ja hankkeella saattoi olla vaikutusta urheilu- ja matkailurakentamiseen. Kaupungin tekninen osasto ei lopulta tukenut kaupunkipuiston hakemista silloisessa tilanteessa. Tätä perusteltiin myös sillä, että kaupungille oli tekeillä viheralueselvitys, joka tuottaisi asiasta lisää tietoa. Tekninen lautakunta päätti, että kansallista kaupunkipuistoa ei olisi syytä hakea ja että esitys palautettaisiin lisäselvityksiä varten.¹¹⁰

Keskustan seudun viheralueselvitys ja -suunnitelma valmistui vuonna 2007. Siinä Ounasvaaran laaja ja suurimmalta osin rakentamaton lakialue luokiteltiin jälleen kerran maisemakuvallisesti, luonnonarvoiltaan ja käytön kannalta erityisen merkittäväksi viheralueeksi. Selvitys osoitti myös, että suurelle osalle kaupungin asukkaista Ounasvaara oli tärkeä luonnonalue.¹¹¹

Ympäristöministeriön ylitarkastaja Jukka-Pekka Flander kävi lokakuussa 2008 kaupungin kutumana tutustumassa kaupunkipuistohankkeeseen ja esittelemässä yleisötilaisuudessa sen kriteerejä. Flanderin mielestä puiston perustaminen oli mahdollista. Hanketta vauhditti jälleen myös kansalaisaktiivisuus. Rovaniemen 1. kaupunginosan asukasyhdistys toivoi kaupungin edistävän hanketta, ja Pro Ounasvaara puolestaan kyseenalaisti Ounasvaaran kupeeseen Valionrantaan ehdotetun hotelli-, kongressi- ja kylpyläkeskuksen suunnitelmat liian korkeina, massiivisina ja kaupunkipuiston maisemaan sopimattomina. Kaupungin keskustan lukuisat tornitalohankkeet alkoivat ylipäättään saada yhä suurempaa vastustusta osakseen. Kaupunginvaltuusto päätti lopulta vuoden 2009 talousarvion yhteydessä, että edellytykset kaupunkipuiston perustamiselle selvitetään.¹¹²

Vaikka kaupunki sitoutui kaupunkipuistohankkeen selvittämiseen ja vaikka sen kriteerien piti sopia yhteen kaavasunnittelun kanssa, piti kaupunki vaihemaakunta-kaavan valmistelussa vuonna 2009 edelleen kiinni Lapland Hotelsin suunnittelema-
ta 75 paritalon alueesta lakialueella sekä asuntorakentamisesta urheiluopiston lähellä. Lapin maakuntamuseon, Pro Ounasvaara -liikkeen ja Rovaniemen Luonto ry:n asiaa koskevat valitukset hylättiin ympäristöministeriön vuonna 2010 vahvistamassa

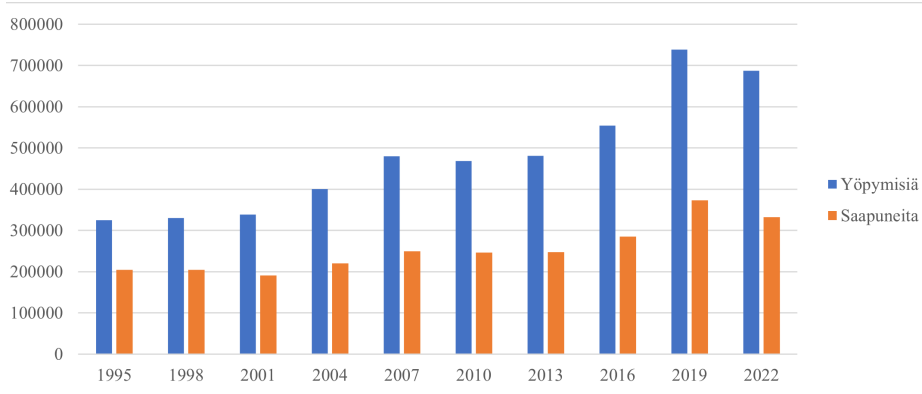
¹¹⁰ Kv ptk. 18.12.2006. RKA; Tekn. lautak. ptk. 10.9.2007. RKA.

¹¹¹ Heidi Svärd, *Rovaniemen keskustan seudun viheralueselvitys ja -suunnitelma*. Rovaniemen kaupunki 2007, passim.

¹¹² Kv ptk. 11.11.2008 ja 21.9.2009. RKA; Pro Ounasvaara -liike, ”Sekamelskaa Valionrannalla”. *Uusi Rovaniemi* 14.3.2008; ”Kaupunkipuisto – sijoitus tulevaisuuteen”. *Uusi Rovaniemi* 22.10.2008; Marja Uusitalo ja Seija Tuulentie, ”Kansallinen kaupunkipuisto työkaluksi”. *LK* 6.3.2009; *LK* 29.2.2008, 16.10.2008, 26.2.2010 ja 18.3.2012; Rovaniemen rakennushankkeiden saamasta kritiikistä tarkemmin ks. Hautajärvi 2014, 310.

kaavassa. Rovaniemen Kehitys Oy tilasi lisäksi konsulttiyhtiö Pöyry Finland Oy:ltä selvityksen vieläkin laajemmasta matkailurakentamisesta urheiluopiston ja hotellin välisellä alueella. Se piti sisällään palvelu- ja matkailutoimintoja lakialueelle keskitävän Santa Sport Village -idean.¹¹³

Matkailun tarpeita selvästikin kuunneltiin kaupungin hallinnossa 2000-luvulla entistään tarkemmalla korvalla, mitä taustoittaa seuraava kuvio:

Kaavio 1. Yöpymiset ja saapuneet majoittujat Rovaniemellä vuosina 1995–2022.¹¹⁴

Matkailun merkitys Rovaniemelle vahvistui varsin voimakkaasti 2000-luvulla. Yöpymisten ja saapuneiden majoittujien määrä nousi kahden vuosikymmenen kuluessa likimain kaksinkertaiseksi.

Koska kaupunkipuiston tarveselvitys sisältyi Rovaniemen kaavoitusohjelmaan, kaupunginhallitus nimesi lopulta vuoden 2009 lopussa laajapohjaisen ohjausryhmän valvomaan sen tekoa. Varsinaisen raportin laatiminen jäi kaavoituspäällikkö Tarja Outilan ja kaavoitusarkkitehti Kaisu Kuuselan tehtäväksi. Ohjausryhmä kokoontui seitsemän kertaa, verkostoitui käynnissä olleiden vastaavien hankkeiden kanssa, hahmotteli aluerajauksen vaihtoehtoja ja kartoitti kulttuuri- ja luonnonhistoriaa. Ohjausryhmä myös tiedosti aluerajauksen haasteet: mitä laajempi raja, sitä enemmän maanomistajia, joita oli kuultava. Lisäksi oli sovitettava yhteen suojeltavat kulttuuri- ja luontoarvot ja kaupungin kehittämistarpeet. Ohjausryhmä totesi, että puiston kriteerit oli mahdollista saada sopimaan yhteen kaupungin kaavojen, aluestrategioiden

¹¹³ Lapin liitto, *Rovaniemen vaihemaakuntakaava. Ehdotusluonnos selostus 10.8.2009*. 2009, passim; Ympäristöministeriö. Rovaniemen vaihemaakuntakaavan vahvistaminen. Päätös N:o YM8/5222/2009. Annettu julkilainon jälkeen 26.5.2010. Lappi-osasto. RKK; Pöyry Finland Oy 12.11.2009, *Ounasvaaran kehittämiskonsepti*. Lappi-osasto. RKK; LK 26.2.2010.

¹¹⁴ Visit Finland. Rudolf-tilastotietokanta, Majoitustilasto 116 t. https://visitfinland.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/VisitFinland/VisitFinland_Majoitustilastot/visitfinland_matk_pxt_116t.px/. Luettu 14.10.2024. Kuntajako vuoden 2024 mukainen.

ja elinkeinojen kehittämissuunnitelmien kanssa, ja suositteli puiston hakemista. Selvitys oli valmis kaupunginhallituksen käsittelyyn vuoden 2012 lopulla.¹¹⁵

Kaupunginhallitus hyväksyi selvityksen alkuvuodesta 2013 mutta piti sitä keskenään ja asetti jatkotyötä tekemään virkamiehistä ja kaupunginhallituksen jäsenistä kootun uuden kaupunkipuisto-työryhmän. Alustavalla selvitysalueella, joka piti sisällään myös Ounas- ja Kemijokien alueita, oli yli 50 yksityistä maanomistajaa, joiden kuulemista pidettiin tärkeänä. Alueen rajauksen piti myös olla sopusoinnussa lainvoiman saaneiden kaavojen kanssa.¹¹⁶

Kansallisen kaupunkipuiston hankkeen käsittely muotoutui kaupungin hallinnossa ja kunnallispolitiikassa selvästi hyvin ristiriitaiseksi. Selvitykset osoittivat sen olevan mahdollinen, mutta lopulta kaupunki ei halunnut hankkeeseen sitoutua. Kaupunki asetti kasvavan elämysmatkailun tarpeet etusijalle, ja kaupunkipuisto jäi kaavamuutosten jalkoihin. Maakuntakaavasta poistettiin Ounasvaaralta arvokkaan maisema-alueen merkintä. Uusimuotoinen kaupunkipuistotyöryhmä kokoontui muutaman kerran, mutta tulokset jäivät vähäisiksi. Pöyry Finland Oy laati jo vuonna 2011 lisäselvityksen Ounasvaaran yleiskaavan muutoksesta ja matkailurakentamisesta. Kaupunginhallitus hyväksyi vuonna 2012 ja valtuusto vuoden 2014 lopussa yleiskaavan muutoksen, joka mahdollisti suunnitteilla olleiden Lapland Hotelsin paritalojen rakentamisen lakialueen ytimeen. Valtuuston päätöksestä tehtiin kaksi valitusta perustuen asukkaiden mielipiteen, yleisen edun ja luontoarvojen sivuuttamiseen, mutta Pohjois-Suomen hallinto-oikeus ja korkein hallinto-oikeus hylkäsivät valitukset. Yleiskaava, jossa vaaran lakialue oli muutettu matkailurakentamisen alueeksi, sai lainvoiman vuonna 2017.¹¹⁷

Julkinen keskustelu oli käynyt lehdissä jo pitkään kiivaana, ja Ounasvaaran kehittämistä ja matkailua koskevat diskurssit ajautuivat hyvin kauas toisistaan.¹¹⁸ En-

¹¹⁵ Kh ptk. 18.12.2009. RKA; Rovaniemen kansallisen kaupunkipuiston tarveselvitysraportti 21.11.2012. RKA; Kansallinen kaupunkipuisto -ohjausryhmän ptk. 14.2.2012, 25.9.2012, 27.11.2012. RKA; Outila ja Kuusela 2013, 21–22; Kaupunkipuistohankkeen aktiivin näkökulmasta tarkemmin ks. Mervi Löfgren Autti, ”Rovaniemen kansallinen kaupunkipuisto. Menetetty mahdollisuus?”. *Puut, puistot, ihmiset. Puiden ja puistojen kulttuurihistoriaa Rovaniemellä*. Toimittaneet Mervi Löfgren Autti et al. Lapin maakuntamuseon julkaisuja 25. 2023, 88–92.

¹¹⁶ Kh ptk. 4.2.2013 ja liite 2. RKA; Outila ja Kuusela 2013, 22; Vesa Luhta, ”Vahtikoira: Rovaniemen luontohelmi vaarassa”. *Suomen Luonto* 1.3.2017.

¹¹⁷ Pöyry Finland Oy 2011, *Ounasvaaran alueen selvitykset yleiskaavoitusta varten*. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=fdc99f91-36b3-48b4-896d-a7be82a320e2>; Kh ptk. 12.3.2012 ja 13.8.2012. RKA; Kv ptk. 27.8.2012 ja 8.12.2014. RKA; Kaupunkipuisto-työryhmän ptk. 8.4.2013, 17.6.2013 ja 17.2.2014. RKA; Korkeimman hallinto-oikeuden päätös 5.9.2017, taltionumero 4226. Lappi-osasto. RKK; Leena Talvensaari, ”Kaavamuutos voi vaatia tuoreita luontonselvityksiä”. *LK* 22.5.2024; Luhta 2017, passim; Lapin elämysmatkailun kasvusta tarkemmin ks. Hautajärvi 2014, 329–336.

¹¹⁸ Kati Salonen, ”Ounasvaaralla kiivetään edelleen takapuoli edellä puuhun.” *Rovaniemeläisen luonto- ja virkistysalueen matkailullisen kehittämisen diskurssit Lapin Kansassa vuosina 2006 ja 2014*. Matkailututkimuksen pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto 2017, 54–56.

nen yleiskaavan lopullista hyväksymistä Ounasvaara oli ehditty nostaa vuonna 2013 Lapin ELY-keskuksen tekemässä arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventoinnissa maakunnallisesti arvokkaaksi kohteeksi: ”Alue on säilyttänyt maisemalliset arvonsa voimakkaasta maankäytöstä, rakentamisesta ja maankorotustoista huolimatta.”¹¹⁹ Rovaniemen kotiseutu- ja luonnonsuojeluyhdistykset tukivat Ounasvaaraa myös valtakunnallisesti tärkeiden maisema-alueiden joukkoon, mutta kaupunginhallitus piti aluerajausta liian laajana ja yhteensopimattomana matkailun, urheilun ja asumisen tarpeiden kanssa. Ounasvaara jäikin pois kohteiden joukosta, toisin kuin esimerkiksi Aavasaksa. Samoin Ounasvaara jätettiin kaupungin toiveesta pois Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavassa määriteltyjen maakunnallisesti merkittävien maisema-alueiden joukosta.¹²⁰

Rovaniemen päättäjien enemmistö oli tehnyt kantansa selväksi. Kansallisen kaupunkipuistohankkeen selvittely hiipui, mutta siitä tehtiin kuitenkin valtuustoaloite toukokuussa 2017. Tämän jälkeen kaupunginhallitus päätti 28.5.2018 kaupunginjohdaja Esko Lotvosen esityksestä lopullisesti keskeyttää hankkeen, koska kaupunki ja sen matkailuelinkeinon maankäytölliset tarpeet kasvoivat voimakkaasti, koska kaupunkipuiston perustaminen olisi voinut hidastaa näitä prosesseja ja koska uusia kaavahankkeita oli vireillä suunnitellulla alueella. Kaupunginhallituksen mielestä Rovaniemi saattoi tavoitella vastaavan sisältöisiä ratkaisuja kaupunkistrategiansa avulla ja panostamalla kaavoituksen laatuun. Luontokaupunki-imagon ei katsottu tarvitsevan tuekseen kaupunkipuistoa.¹²¹ Asiaan palattiin vielä vuonna 2021 EU:n elvytyspakettiin ja kuntavaaleihin liittyen mielipidekirjoituksilla, kuntavaaliohjelmalla ja valtuustoaloitteella. Tällä kertaa kaupungin elinkeinolautakunta totesi, että asiaan ei ollut tullut kaupunginhallituksen aiemman päätöksen jälkeen uusia merkittäviä perusteita.¹²²

Ounasvaaran yleiskaavaa tarkentava asemakaavanmuutos tuli vireille syksyllä 2023, ja Lapland Hotels -konsernin toivomassa kaavavaihtoehdossa lakialueen kaava-alueen koko olisi ollut yli 15 ha ja sille olisi saanut rakentaa 70 erillistä rakennus-

¹¹⁹ Lapin ELY-keskus 2013, 72.

¹²⁰ Kh ptk. 2.9.2013. RKA; Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavan valmistelu- ja ehdotusvaiheen aineistot 2015–2016, ks. erityisesti Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavan valmisteluaineistosta saatu palaute ja niihin annetut vastineet. Lapin liiton nettisivut. <https://www.lapinliitto.fi/aluesuunnittelu/maakuntakaavoitus/voimassa-olevat-maakuntakaavat/rovaniemen-ja-ita-lapin-maakuntakaava/>. Luettu 6.6.2024.

¹²¹ Kv ptk. 29.5.2017. RKA; Kh ptk. 28.5.2018. RKA.

¹²² Löfgren Autti 2023, 97–98.

ta, joissa olisi ollut vähintään 140 lomahuoneistoa. Kaupungin kaavoituksen laatima vaihtoehto ei eronnut merkittävästi tästä.¹²³

Ounasvaaraa koskeneiden kehittämisyhtymien jakaantumisen kahteen toisistaan ratkaisevasti eroavaan suuntaan voi sanoa kulminoituneen kansallisen kaupunkipuistohankkeen myötä. Hanke olisi edistänyt suojelua, ja sen kriteerit olisi vielä ollut mahdollista täyttää. Lapland Hotelsin pyrkimys rakentaa mittava paritalomaajoitusalue olisi puolestaan merkinnyt lakialueella vielä vallinneen status quon murtumista ja luonnonmaiseman ratkaisevaa muutosta. Suunnitelman vastustus synnytti Pro Ounasvaara -liikkeen. Kaupungin päättäjät ja virkamiehistö suhtautuivat kaupunkipuistohankkeeseen päällisin puolin neutraalisti, mutta sen selvittämisen hitaus, yhtäaikainen vaihtoehtoisten suunnitelmien laatiminen ja rakentamisen tukeminen kaavoituksella kertoivat tärkeysjärjestyksestä. Kaupunginhallituksen lopettamis päätöksen perustelu tiivistä asian: syynä olivat kaupungin ja matkailuelinkeinon maankäytölliset tarpeet.

Rovaniemen kaupunkipuistoprosessin kiistanalaisuus ei ollut yksittäistapaus. Myös Tampereen ja Helsingin vastaavat prosessit 2000-luvulla aiheuttivat syviä ristiriitoja eivätkä johtaneet perustamiseen. Jakolinjat olivat hyvin samanlaiset kuin Rovaniemellä. Kaupungin kaavoitus ja suunnittelu, maanomistajat sekä elinkeinoelämä pitivät kansallista kaupunkipuistoa kaupungin kehittämistä rajoittavana, liian säilyttävänä ja liikaa päätösvaltaa kaupungilta vievänä. Ympäristön ja kulttuuriperinnön suojelun alan viranomaistahot, yhdistykset ja kansalaisaktivitit puolestaan näkivät sen kestäväksi kaupunkisuunnittelun, tärkeiden luonto- ja kulttuuriarvojen sekä kaupungin identiteetin säilyttämisen välineenä, joka hyödyttäisi niin matkailua kuin laajoja kansanpiirejäkin.¹²⁴

Johtopäätökset

Ounasvaaran käyttöä sekä sitä koskeneita suunnitelmia, kehittämisintressejä ja kiistoja noin 150 vuoden ajalta on mahdollista koota ja tulkita useistakin eri näkökulmista. Olennaisinta lienee, millaisia ja miten yhteensovittavia tai ristiriitaisia pyrkimykset ovat olleet, miten kehityksen vaiheet suhteutuvat laajempaan luonnon-suojelun ja kaupunkien virkistysalueiden historiaan ja keiden tavoitteet lopulta ovat toteutuneet.

¹²³ 4. kaupunginosa Ounasvaaran lakialueen RM-alue Hiihtomajantie ja Juhannuskalliontie. Kaavatori, Rovaniemen kaupungin nettisivut. <https://www.rovaniemi.fi/Asuminen-ja-ymparisto/Kaavoitus-ja-maankaytto/Kaavatori?showmodul=213&CityPlanID=e224bbfc-848b-4706-98a8-79665c17572e>; ”Tuhannet vastustavat turistitalojen rakentamista Ounasvaaralle – hotelliketjun pomo: vastuullista matkailun kasvua”, <https://yle.fi/a/74-20083043>; Leena Talvensaari, ”Kaavamuutos voi vaatia tuoreita luontoselvityksiä”. *LK* 22.5.2024.

¹²⁴ Hautamäki 2019, 101–106.

1800-luvun lopulta aina 1900-luvun puoliväliin saakka merkittäviä kiistoja Ounasvaaran käyttöön liittyen ei ollut. Voidaan puhua yhteiselon aikakaudesta, jolloin vanhat ja uudet aktiviteetit elivät rinnakkain. Maaseutukulttuuriin kuulunut luonnonantimien käyttö jatkui, Juhannuskallion juhlat keräsivät vähitellen yhä suurempia kansanjoukkoja ja vaara otettiin talviurheilun käyttöön. Rautatien vuodesta 1909 alkaen tuoma huomattava väenlisäys juhannusjuhlille merkitsi muutosta, mutta kyse oli kuitenkin lyhyestä sesongista, joka myös sopivasti vilkastutti paikkakunnan elämänmenoa. Sama pätee vuonna 1927 aloitettuihin Ounasvaaran kisoihin. Junan tuomien varakkaampien turistien ohella Ounasvaaralla viihtyivät kesällä edelleen myös tukkiyöläiset ja paikallinen väestö ja talvella kansanhiihdon harrastajat, joten kansanpuiston ulottuvuus säilyi.

Aloite Ounasvaaran suojelusta kruununpuistoksi vuonna 1910 liittyi aikakauden kansalliseen luonnonsuojelukeskusteluun, jossa suojelua ja matkailua ei asetettu vastakkain. Maanomistajien intressikin oli lähinnä ehkäistä suuren väkimäärän mahdollisesti aiheuttamaa vahinkoa metsälle ja yleiselle järjestykselle. Talvikisojen suorituspaikkarakentaminen oli pienimuotoista ja keskittyi alarinteille, ja matkailualan toimijoiden kaipaamat vaatimattomat näkötorni- ja paviljonkirakennukset eivät edes toteutuneet. Kaikki mainitut rakennelmat olivat lisäksi vakiovarustusta monissa kansan-/kunnallispuistoissa. Kun Juhannuskallion läheisyyteen lopulta vuonna 1949 valmistui Suomen Matkailijayhdistyksen ja hiihtoseuran yhteistyönä hirsirakenteinen hiihtomaja, palveli se niin matkailijoita kuin paikallisia kuntohiihtäjiä ja retkeilijöitäkin. Se oli sosiaalisesti laaja-alaista palvelua suurelle joukolle tavallisia rovaniemeläisiä.

Toisen maailmansodan jälkeinen jälleenrakennus ja kaupunkistatus vuonna 1960 edellyttivät Rovaniemeltä aiempaa kokonaisvaltaisempaa kaupunkisuunnittelua, myös Ounasvaaran käytön suunnittelua. Samaan aikaan luonnonsuojelun painoarvo oli nousussa ja luontoihmiset organisoituivat Lapissakin. Kauppalan ja kaupungin päälinjana olikin sekä kaupunkilaisten virkistystarpeiden ja luonnonsuojelun että kilpaurheilun ja matkailun tarpeiden huomioon ottaminen. Kompromissihakuiset suunnitelmat eivät toteutuneet sellaisinaan, mihin luultavasti osaltaan vaikutti suunnitelmien mittavuuden lisäksi se, että Ounasvaara oli suurelta osin yksityisten maanomistajien hallussa. Käytännössä rakentaminen eteni 1960-luvulla pohjoispuolen talviurheilukeskuksessa ja matkailu sai sillanpääaseman Juhannuskallion uudesta hotellista. Kuntoliikkujiakin muistettiin, mutta suojelupäätöksiä ei edelleenkään syntynyt. Kotiseutu- ja luontoyhdistykset kritisoiivat jo suoraan luontoulottuvuuden jäämistä toissijaiseksi erityisesti huipun hotellirakentamisen vuoksi. Pienen hotellivieraiden ryhmän palvelutarpeet ja toisaalta sosiaalinen kansanpuistoajatus törmäsivät ensi kertaa kunnolla yhteen.

Kaupunki oli 1970-luvulta eteenpäin edelleen Ounasvaaran suunnittelun moottori mutta yhä enemmän yhteistyössä elinkeinoelämän ja kilpaurheilun edustajien kanssa, sillä matkailusta kasvoi Rovaniemelle keskeinen elinkeino. Myös aluetason

kaavas suunnittelun merkitys kasvoi. Kaupungin laajenemistarpeiden ja elinkeinopoliittisten tavoitteiden ohella suojelutavoitteitakin tuotiin esille monissa kaavoissa ja suunnitelmissa, mutta toisilleen vastakkaiset kehittämissäkökulmat ja painotukset alkoivat eriytyä enemmän eri suunnitelmiin. Matkailupalveluita ja ylipäättään Ounasvaaran rakentamista koskevat suunnitelmat alkoivat herättää näkyvää julkista kritiikkiä, poliittista keskustelua ja lopulta kansalaisaktiivisuutta. Ounasvaara oli muuttumassa joksikin muuksi kuin rovaniemeläisten lähiluonnoksi ja yhteiseksi kaupunkimetsäksi, vaikka samaan aikaan luonnon- ja ympäristönsuojelu Suomessa sai entistä suurempaa huomiota ja institutionalisoitui. Yrityselämän ja kaupungin rakentamistarpeet ja kaupunkilaisten virkistystarpeet törmäsivät yhteen monissa muissakin kaupungeissa kansainvälisesti. Ounasvaaraa kehitettiin ja sen rinteitä rakennettiin kritiikistä huolimatta paljolti elinkeinopoliittisten tavoitteiden mukaisesti. Myös kaupungin omaan kasvuun liittynyt rakentaminen eteni 1970-luvulta alkaen Ounasrinteellä.

Ounasvaaraa koskeneet suunnitelmat ja kehittämissajatukset polarisoituivat 2000-luvulle tultaessa jo selkeästi kahtaalle. Ounasvaaran suojelua ja luontoarvoja painottanut linja sai merkittävän sysäyksen uuden maankäyttö- ja rakennuslain mahdollistamasta kansallisen kaupunkipuiston perustamissajatuksesta. Oli tarjolla selvä ja sovellettavissa oleva malli suojelupyrkimyksille. Ounasvaaran matkailurakentamisen vahva kannatus tuli elinkeinoelämältä sekä maanomistajien ryhmältä, jonka painoarvo kasvoi kaupungin ja maalaiskunnan yhdistyttyä. Koska tavoitteiden yhteen sovittaminen oli jo vaikeutunut ja koska Rovaniemi eli suurelta osalta massaturismin luomasta palvelukysynnästä, kannatti suurin osa poliittisista päättäjäistä rakentamisen linjaa. Luonnonrauhaa oli tarjolla varsin monella puolen Lappia, mutta Rovaniemellä oli sen suurimpana keskuksena mahdollisuus keskittyä helposti saavutettaviin, monipuolisiin ja suurinta kassavirtaa tuoviin matkailupalveluihin. Talouden painoarvo oli ylipäättään 1990-luvun laman seurauksena vahvistunut suomalaisessa yhteiskunnassa suhteessa ympäristönsuojeluun.

Vahva polarisaatio näkyi 2000-luvulla myös kaupungin omassa toiminnassa. Toisaalta suunnittelussa ja kaavoituksessa edettiin johdonmukaisesti siihen suuntaan, että Ounasvaaran lakialueelle olisi voitu rakentaa mittavasti lisää majoituspalveluita ja länsirinteelle asuntoja. Toisaalta voimakas kansalaisaktiivisuus, joka kanavoitui adresseihin ja Pro Ounasvaara -liikkeeseen, pakotti kaupunkipuistohankkeen selvittämiseen. Puiston perustaminen ja sen sovittaminen kaupungin strategioihin todettiin mahdolliseksi, mutta päättäjät pitivät matkailun ja kaupungin maankäytöllisiä tarpeita tärkeämpinä. Puistohankkeen keskeyttäminen mahdollisti lakialueen rakentamisen etenemisen. Samat ristiriidat ja jakolinjat näkyivät myös Tampereen ja Helsingin prosesseissa. Rakentajat ja elinkeinoelämä pitivät kaupunkipuistoa kaupungin kehittämisen lakiperusteisena haittana, lähiluonnon ja kulttuurin suojelijat puolestaan kestävästä kaupunkikehityksen välineenä. Lopullinen ratkaisu Ounasvaaran lakialueen rakentamisesta oli vielä tätä kirjoitettaessa auki.

Käsitteet kansan-/kunnallispuisto ja 2000-luvun kansallinen kaupunkipuisto ovat pääpiirteissään tarkoittaneet taajaman lähellä sijaitsevaa kaikkien vapaassa käytössä olevaa virkistys- ja retkeilyaluetta, joka on ollut pitkälti luonnontilainen tai vain kevyesti hoidettu, mutta jolla on voinut olla esimerkiksi kulttuuria ja urheilua palvelevia rakenteita. Ounasvaaran voi hyvin lukea joukkoon pitkälläkin aikavälillä, mutta sillä on ollut selviä erityispiirteitä. Se oli 1900-luvun puoliväliin saakka hyvin maa-seutumainen kansanpuisto, jossa perinteiset ja uudet käyttötavat elivät rinnakkain ilman suuria ristiriitoja. Alue oli myös varsin laaja ja yksityisen maanomistuksen osuus suuri, joten varsinaisia suojelupäätöksiä ei useista suunnitelmista huolimatta saatu tehtyä pitkälläkään aikavälillä. Kaupungin ja elinkeinoelämän maankäytölliset tarpeet vaikuttivat monien muidenkin kunnallispuistojen kehittämiseen, mutta Ounasvaaralla poikkeuksellisesti nimenomaan massamatkailu nousi 1970-luvulta alkaen niin ratkaisevaksi tekijäksi, että myös kansallisen kaupunkipuiston perustamisprosessi keskeytettiin.

Summary: From Midsummer Festivities to Urban Park Aspirations: The Use of Ounasvaara and Development and Conservation Goals from the 19th to the 21st Century

National parks have been the most recognized form of nature conservation worldwide, but nature has also been significant in urban environments. In Finland, cities began establishing so-called people's parks or municipal parks from the late 19th century. These were natural or lightly maintained recreational and hiking areas that were easily accessible and freely available to urban residents. Since 2000, it has also been possible to establish national urban parks with a more official status. The relationship between cities and their people's/municipal parks has involved tensions arising from urban growth and economic land use requirements.

This article examines the use of the Ounasvaara recreational area near the city of Rovaniemi and its long-term development and conservation goals. It is particularly important to look at conflicts, as they reveal the values and motivations of different stakeholders. The sources emphasize newspapers from the earlier part of the period and city and authority documents from the later part.

From the late 19th century until the mid-20th century, there were no significant conflicts related to the use of Ounasvaara. It was a very rural people's park where traditional and new uses coexisted. Midsummer festivities and winter sports events at Ounasvaara attracted large audiences, but these events were seasonal and there was little construction in the area. The first initiative for conservation was made as early as 1910, but even then, tourism and nature conservation were not considered conflicting purposes. The area was quite large, and the proportion of private land ownership was significant, so conservation decisions could not be achieved over a long period despite several plans.

A ski lodge was built on the hill in 1949, and a hotel was constructed in 1968. The hotel construction already faced criticism from local heritage and nature associations, contrasting the concept of a people's park with the interests of a small group of hotel guests. The construction of sports and tourism services as well construction related to city expansion and public services progressed on the slopes of Ounasvaara from the 1970s, which increased public debate and

conflict between conservationists and the business sector, even though the hilltop area largely remained natural for a long time. The land use needs of the city and businesses influenced the development of many other municipal parks, but Ounasvaara was especially impacted by expanded mass tourism, particularly Lapland's experience tourism. It became such a significant factor that the initiative to establish a national urban park was halted in 2018. Public and local political discussions about developing Ounasvaara became very intense and polarized in Rovaniemi during the 2000s.